

NAVIKE I OBILJEŽJA KOCKANJA ADOLESCENATA U URBANIM SREDINAMA

- IZVJEŠTAJ O REZULTATIMA ISTRAŽIVANJA -

DOC.DR.SC. NEVEN RICIJAŠ
DORA DODIG, PROF.
ALEKSANDRA HUIĆ, PROF.
DOC.DR.SC. VALENTINA KRANŽELIĆ

ZAGREB, SRPANJ 2011. GODINE

Ovo istraživanje provedeno je uz financijsku i organizacijsku podršku:

Hrvatske lutrije, d.o.o.,
Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu,
Ministarstva znanosti obrazovanja i športa, te
Agencije za odgoj i obrazovanje Republike Hrvatske.

SADRŽAJ

SAŽETAK	3
1. UVOD	5
2. METODOLOGIJA	6
2.1. UZORAK	6
2.2. INSTRUMENTARIJ	6
2.3. POSTUPAK PROVEDBE ISTRAŽIVANJA	9
3. REZULTATI	10
3.1. NAVIKE KOCKANJA ADOLESCENATA	10
3.2. OZBILJNOST PROBLEMA VEZANIH UZ KOCKANJE (RIZIČNOST KOCKANJA)	13
3.3. MOTIVACIJA ZA KOCKANJEM	19
3.4. KOGNITIVNE DISTORZIJE I KOCKANJE	20
3.5. RIZIČNO/DELINKVENTNO PONAŠANJE I KOCKANJE	23
3.6. KOCKANJE ČLANOVA OBITELJI I BLISKIH PRIJATELJA	24
3.7. LIČNOST I RIZIČNOST KOCKANJA	27
4. ZAKLJUČAK	29
LITERATURA	32

SAŽETAK

Istraživanje „Navike i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama“ prvo je sustavno i sveobuhvatno istraživanje ove pojave u RH. Istraživanje su financijski i organizacijski podržali Hrvatska lutrija d.d., Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Agencija za odgoj i obrazovanje i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH. Podaci su prikupljeni na uzorku od 1952 srednjoškolca iz Zagreba, Rijeke, Splita i Osijeka, od prvog do završnog razreda gimnazijskog, četverogodišnjeg strukovnog i trogodišnjeg strukovnog srednjoškolskog programa. Radi se o slučajnom (probabilističkom) uzorku adolescenata reprezentativnih za srednjoškolce iz regionalnih, urbanih sredina RH koji omogućuje generalizaciju rezultata na ovu populaciju. Osim toga, korišten je provjeren instrumentarij, dobrih metrijskih karakteristika, te pouzdan i valjan upravo za ispitivanje kockarskog ponašanja i s njime povezanih pojava. Cilj istraživanja bio je dobiti uvid u prevalenciju kockanja adolescenata u urbanim sredinama RH, odnosno u njihove navike kockanja, te utvrditi udio adolescenata koji su u riziku razviti, ili su već razvili, probleme s kockanjem. Dodatni cilj bio je identificirati neka psihosocijalna obilježja adolescenata koji su razvili probleme s kockanjem, s naglaskom na rizične čimbenike povezane s većom ozbiljnošću tih problema. Istraživanje predstavlja središnju fazu šireg programa koji je započeo pilot studijom čiji primarni cilj je bio testiranje metodologije i instrumentarija, a koji će završiti osmišljavanjem i implementiranjem sveobuhvatnog programa temeljnog na empirijskim i znanstvenim spoznajama dobivenima u ovom istraživanju.

Iako zakonska regulativa zabranjuje igre na sreću osobama mlađim od 18 godina, iskustveni podaci, klinički rad, podatak da je u posljednjih 15 godina broj registriranih prodajnih mjesta priređivača igara na sreću na području RH porastao gotovo 5 puta te medijska izvještavanja jasno upućuju na raširenost ove pojave te na pristupačnost i dostupnost kockarskih igara mladima. Kockanjem smatramo svaku situaciju u kojoj se osoba kladi i/ili riskira novac ili nešto vrijedno kako bi mogla dobiti ili osvojiti neku drugu vrijednost. Istraživanje je pokazalo da je 83% srednjoškolaca barem jedanput u životu kockalo. Oko polovine adolescenata je igralo jednokratne srećke i kladilo se u sportskim kladionicama. Uz navedeno, polovina adolescenata već ima iskustva u internet kockanju bez novčanog uloga, što može predstavljati ulaz u rizičnija ponašanja povezana s kockanjem. Čak trećina srednjoškolaca kod nekog od priređivača igra loto, TV Bingo i igre na automatima, a njih također trećina međusobno karta za novac te igra biljar i/ili fliper za novac. Različite vrste igara na sreću koje se igraju u casinu, klađenje na rezultate izbora te internet kockanje za novac probalo je manje od 10% adolescenata. Od onih koji su barem jednom u životu igrali kartaške igre u casinu, njih petina to čini svakodnevno i/ili nekoliko puta tjedno, dok se preko interneta za novac svakodnevno odnosno nekoliko puta tjedno kocka čak 35% mladih. Sportske kladionice također su među prve tri igre koje adolescenti najčešće igraju. Njih skoro trećina se na sportske rezultate kladi svakodnevno i/ili nekoliko puta tjedno. Muški adolescenti češće igraju one igre koje su rizičnije za kasnije probleme povezane s kockanjem (npr. sportska kladionica, automati, rulet, kartanje za novac, klađenje na virtualne utrke i sl.). U usporedbi s gimnazijama u kockarske aktivnosti češće se upuštaju učenici strukovnih škola.

S obzirom na to u kojoj mjeri osjećaju nepovoljne psihosocijalne posljedice svojih kockarskih aktivnosti, adolescenti su razvrstani u tri kategorije rizičnosti: (1) nepostojanje problema vezanih uz kockanje („**zeleno svjetlo**“ - 71%); (2) niska do srednja ozbiljnost problema („**žuto svjetlo**“ - 17%); (3) visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje („**crveno svjetlo**“ - 12%). Podatak o gotovo 30% adolescenata koji su već razvili niže do visoku ozbiljnu probleme vezane uz kockanje alarmantan je i zabrinjavajući, posebno ako tome pridodamo podatak da se u kategorijama „**žutog**“ i „**crvenog**“ svjetla nalaze uglavnom muški adolescenti. Osim toga, radi se o mladima koji češće pohađaju strukovne škole, a zanimljiv je podatak kako ih najviše ima u Osijeku, a najmanje u Rijeci, dok u Zagrebu i Splitu udio tih adolescenata ne odskake od prosjeka cijelog uzorka.

Podaci o kockanju članova obitelji pokazuju kako očevi i majke podjednako igraju loto i jednokratne srećke (njih 20-30%), dok očevi znatno češće igraju sportske kladionice (oko 23%) što i jest aktivnost karakteristična više za muški spol. Ove igre na sreću adolescenti u nešto većoj mjeri igraju zajedno s roditeljima, te stoga ne čudi podatak da ih trećina navodi kako njihovi roditelji znaju da povremeno kockaju. Osim toga, polovina mladih ima barem jednog bliskog prijatelja/icu koji svakodnevno ili nekoliko puta tjedno kocka u sportskim kladionicama, dok njih četvrtina ima bliskog prijatelja/icu koji svakodnevno/nekoliko puta tjedno igra na automatima i kocka na internetu.

Adolescenti koji su već razvili ozbiljne probleme povezane s kockanjem („**crveno svjetlo**“) očekivano se češće i intenzivnije kockaju te se u većoj mjeri druže s vršnjacima koji također kockaju. Osim toga, manifestiraju i neke druge oblike rizičnog i delinkventnog ponašanja, pri čemu najviše agresivno (nasilno) ponašanje i imovinske delikte. Prvenstveno kockaju kako bi zaradili novac, zatim radi zabave i uzbuđenja, a vrlo visoko rangiraju i želju da budu što bolji u kockanju. Također, u većoj mjeri smatraju da temeljem znanja i vještina te praznovjernih rituala mogu kontrolirati ishod igre, te im je znanje o šansi i vjerojatnosti slabije. Njihove osobine ličnosti ukazuju na nedovoljno razvijenu odgovornost i manje uvažavanje tuđih potreba, te generalne obrasce razmišljanja o životu povezane s većom tendencijom hedonizmu odnosno manjom brigom za budućnost i ostvarivanjem životnih ciljeva te općenitim osjećajem manje kontrole nad vlastitim životom.

Nalazi istraživanja pružaju i važne smjernice za razvoj i implementaciju preventivnih i tretmanskih intervencija namijenjenih adolescentima i njihovom okruženju. Osim psihoedukativnih programa usmjerenih na mlade, njihove obitelji i stručnjake, sveobuhvatne preventivne strategije u području kockanja mladih obuhvaćale bi i javne politike usmjerene na zakonsko i šire društveno okruženje te smjernice za društveno odgovorno priređivanje igara na sreću kako bi se osigurali važni uvjeti za pozitivan razvoj djece i mladih.

1. UVOD

Kockanje, iako predstavlja društvenu aktivnost čija je prvenstvena svrha zabava, sa sobom može donijeti različite rizike i poteškoće, pogotovo ukoliko je motivacija za uključivanjem isključivo zarada ili bijeg od određenih problema. Suvremena inozemna istraživanja kockanja mladih govore nam u prilog raširenosti ove pojave, kao i brojnih nepovoljnih posljedica kockanja na psihosocijalno funkcioniranje adolescenata, kao i posljedica koje zahvaćaju cjelokupnu obitelj. U Hrvatskoj ne postoje sustavna istraživanja kockanja mladih, dok nas iskustveni podaci, klinički rad s mladima koji manifestiraju poremećaje u ponašanju te medijska izvještavanja jasno upućuju na raširenost ove pojave i na našim prostorima.

Pod definicijom kockanja smatramo općenito ulaganje nečeg vrijednog u događaj koji može rezultirati boljim ili povoljnijim ishodom. Odnosno, kada se osoba kladi i/ili riskira novac ili nešto vrijedno kako bi mogla dobiti ili osvojiti neku drugu vrijednost. Prema službenim podacima Državnog zavoda za statistiku¹, u posljednjih 15 godina broj registriranih jedinica u sastavu (prodajnih mjesta) priređivača igara na sreću na području Republike Hrvatske porastao je gotovo 5 puta. Takav nam podatak jasno govori o pristupačnosti igara na sreću. Međutim, zakonska regulativa zabranjuje igre na sreću mladima, odnosno osobama mlađim od 18 godina, te se stoga radi o aktivnosti koja za njih ne bi trebala biti dostupna.

Rezultati prikazani u ovom izvještaju središnji su dio šireg projekta koji se bavi kockarskim aktivnostima mladih, ozbiljnosti problema koje imaju u svojem psihosocijalnom funkcioniranju vezano uz takve aktivnosti, te mogućnostima preventivnog djelovanja na njih. U prvoj fazi projekta provedeno je pilot istraživanje na prigodnom uzorku zagrebačkih srednjoškolaca kako bismo dobili prve informacije o učestalosti ove pojave, rizičnosti takvog ponašanja te povezanosti takvog ponašanja s nekim obilježjima mladih. Također smo htjeli testirati instrumentarij u hrvatskim uvjetima, odnosno na populaciji adolescenata na našim prostorima.

Druga, središnja, faza projekta uključuje prevalencijsku studiju kockanja adolescenata u urbanim sredinama Republike Hrvatske. Istraživanje je provedeno na uzorku od 1 952 učenika srednjih škola u četiri najveća hrvatska grada, koji su ujedno i regionalna središta (Zagreb, Osijek, Rijeka i Split). Cilj drugog dijela projekta, a čiji su rezultati prikazani u ovom izvještaju, je istražiti koje vrste kockanja mladi najviše igraju i koliko često, koliko je mladih u riziku ili je razvilo probleme vezane uz kockanje i koliko su oni ozbiljni, te kako je to povezano s njihovima navikama kockanja. Istražili smo razlike u kockarskim aktivnostima i rizičnosti takvog ponašanja s obzirom na spol, dob, grad i vrstu škole, kao i neka obilježja kockanja vršnjaka i članova obitelji. Jedan od ciljeva ovog istraživanja bio je i istražiti motivaciju za kockanjem kod mladih, njihov način razmišljanja kao i neka njihova obilježja ličnosti i ponašanja (pogotovo kod onih koji su u riziku ili su već razvili probleme vezane uz kockanje).

Sve ove projektne aktivnosti dovode nas do treće faze projekta koja nam predstoji u budućem razdoblju tijekom 2011. i 2012. godina, a to je kreiranje preventivnog programa usmjerenog specifično prema aktivnostima kockanja mladih. Neke od karakteristika kvalitetnih preventivnih programa su sveobuhvatnost, dostatno trajanje, raznolike metode učenja, utemeljenost na odnosima i socijalno-kulturalna prikladnost. Stoga je kvalitetnije pripremati programe temeljene na specifičnim rezultatima dobivenim u području gdje se program planira implementirati. Radi se o praksi temeljnoj na dokazima (eng. evidence-based practice) koja čini imperativ kvalitetnih suvremenih intervencija u društvenim znanostima i praksi.

Rezultati koji slijede pružaju osnovnu sliku o pitanjima i problemima koje smo si postavili, kako bismo ostvarili ciljeve istraživanja navika i obilježja kockanja adolescenata u urbanim sredinama Republike Hrvatske.

1 Podaci Državnog zavoda za statistiku o broju registriranih priređivača igara na sreću i njihovih jedinica u sastavu (registriranih prodajnih mjesta) naručen je posebno za potrebe ovog istraživanja

2. METODOLOGIJA

2.1. UZORAK

Istraživanjem je obuhvaćen probabilistički uzorak od ukupno 1952 učenika od prvog do završnog razreda različitih srednjoškolskih usmjerenja u 4 hrvatska urbana i regionalna središta – Zagrebu (N=447), Osijeku (N=509), Rijeci (N=455) i Splitu (N=537). Uzorak čini 53% učenica i 47% učenika. Raspon dobi kreće se od 14 do 20 godina, a prosječna dob sudionika je 16,56 godina. U istraživanje su uključeni učenici sve tri vrste srednjoškolskih usmjerenja u Republici Hrvatskoj – trogodišnje strukovne škole, četverogodišnje strukovne škole, te gimnazije. Broj učenika četverogodišnje strukovne škole (37,8%) i gimnazije (38,9%) podjednak je dok je udio učenika koji pohađaju trogodišnji strukovni program očekivano manji i na razini cijelog uzorka iznosi 23,3%. Također, podjednak je i broj učenika prvih (29,0%), drugih (25,2%) i trećih (26,4%) razreda dok je, zbog nepostojanja četvrtog razreda u strukovnim trogodišnjim programima, udio učenika koji pohađaju četvrti razred nešto manji (19,5%).

Škole su odabrane po slučaju, iz popisa svih srednjih škola u RH. U svakoj školi je, ponovno po slučaju, odabran po jedan prvi do četvrti razred. Radi se o probabilističkom uzorku koji omogućava generalizaciju dobivenih rezultata na populaciju srednjoškolaca iz gradskih sredina RH.

TABLICA 1. OPIS UZORKA PREMA OSNOVNIM SOCIODEMOGRAFSKIM OBILJEŽJIMA

Spol	Ženski spol = 1033 (53,0%)		Muški spol = 915 (47,0%)		
Vrsta škole	Strukovna trogodišnja = 454 (23,3%)		Strukovna četverogodišnja = 737 (37,8%)		Gimnazija = 757 (38,9%)
Razred	1. razred = 564 (29,0%)	2. razred = 490 (25,2%)	3. razred = 515 (26,4%)	4. razred = 379 (19,5%)	
Grad	Zagreb = 447 (22,9%)	Osijek = 509 (26,1%)	Rijeka = 455 (23,4%)	Split = 537 (27,6%)	

2.2. INSTRUMENTARIJ

S obzirom da je cilj istraživanja stjecanje uvida u navike i rizičnost kockanja adolescenata iz urbanih sredina Republike Hrvatske, te u povezanost različitih obilježja mladih s njihovim problematičnim kockanjem, za provedbu ovog istraživanja korišteno je nekoliko instrumenata.

A. NAVIKE KOCKANJA

Dio upitnika kojim smo ispitali navike kockanja konstruiran je ciljano za ovo istraživanje, te sadrži pitanja o **vrstama i učestalosti** igranja određenih igara na sreću. Uključeno je 15 različitih vrsta kockarskih igara na temelju rezultata iz pilot istraživanja na uzorku zagrebačkih srednjoškolaca (Dodig i Ricijaš, 2011). Zadatak sudionika bio je da za svaku igru na sreću označe **jesu li je ikada u životu igrali (da/ne)**, te ukoliko jesu, koliko često to čine (*svakodnevno – nekoliko puta tjedno – otprilike jednom tjedno – otprilike jednom mjesečno – jednom godišnje ili manje od toga*).

Poseban set pitanja odnosio se specifično na igranje igara na sreću u poslovnica Hrvatske lutrije. Zadatak sudionika bio je označiti **koliko su često unazad godinu dana** igrali navedene igre (*svakodnevno – nekoliko puta tjedno – otprilike jednom tjedno – otprilike jednom mjesečno – jednom godišnje ili manje od toga – nikada*), zasebno za svaku od najpopularnijih igara Hrvatske lutrije (jednokratne srećke, sportska kladionica i loto listići).

B. RIZIČNOST KOCKANJA ADOLESCENATA

Kanadski upitnik kockanja adolescenata - CAGI (Wiebe, Tremblay, Wynne i Stinchfield, 2010) prvi je instrument konstruiran ciljano za procjenu rizičnosti kockanja adolescenata. Dosadašnja istraživanja podatke su prikupljala skalama koje su primarno konstruirane za odraslu populaciju, a potom modifi-

rane za adolescente (npr. SOGS-RA i DSM-IV-J) što je u svakom slučaju bilo ograničenje pri interpretaciji podataka.

U ovo istraživanje uvršten je dio instrumenta koji sadrži 24 čestice koje se raspoređuju na četiri faktora: psihološke posljedice kockanja, socijalne posljedice kockanja, financijske posljedice kockanja, te preokupacija i nedostatak kontrole. Ova četiri faktora daju četiri zasebna rezultata. Peti rezultat odnosi se na ukupnu mjeru rizičnosti, a sadrži 9 čestica koje pripadaju navedenim faktorima. Tim rezultatom dobivamo, nama najvrijedniji, podatak o rizičnosti kockanja i njime mjerimo ukupni intenzitet problema u tri kategorije:

1. **Nepostojanje problema vezanih uz kockanje** – „green light“/zeleno svjetlo.
2. **Niska do srednja ozbiljnost problema vezanih uz kockanje** – „yellow light“/žuto svjetlo.
3. **Visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje** – „red light“/crveno svjetlo.

Sudionici su na 24 pitanja odgovarali na ljestvici od četiri stupnja. Primjer čestica je „*Koliko često si osjećao/la krivnju zbog količine novca izgubljenog kockanjem/klađenjem?*“ (1- nikada, 2- ponekad, 3- većinu vremena, 4- gotovo uvijek) ili „*Koliko često si posudio/la novac od obitelji, prijatelja ili drugih osoba za kockanje/klađenje?*“ (1- nikada, 2- jedan do tri puta, 3- četiri do šest puta, 4- sedam ili više puta). Iz navedenih primjera vidljivo je da se rizičnost kockanja adolescenata prvenstveno procjenjuje kroz ozbiljnost posljedica koje ono ima na psihosocijalno funkcioniranje mlade osobe, a ne isključivo kroz intenzitet kockanja i navike vezane uz kockarske aktivnosti.

Za primjenu instrumenta u ovom istraživanju traženo je i dobiveno pismeno dopuštenje autora.

C. MOTIVACIJA ZA KOCKANJE

S ciljem stjecanja uvida u motivaciju za kockanje, sudionici su na skali od 4 stupnja (*nikad zbog toga – ponekad zbog toga – uglavnom zbog toga – uvijek zbog toga*) odgovarali na pitanje „*Zbog čega se kockaš ili kladiš?*“. Ponuđeno je 10 čestica tj. potencijalnih razloga i motiva za kockanje (npr. „*zbog zabave/uzbuđenja*“, „*kako bih se družio/la s prijateljima*“, „*jer me to opušta*“, „*radi zarade*“ i sl.).

D. KOGNITIVNE DISTORZIJE O KOCKANJU

Skala kognitivnih distorzija o kockanju konstruirana je specifično za ovo istraživanje, a sastoji se od ukupno 14 tvrdnji podijeljenih u dvije dimenzije:

- **Iluzija kontrole – znanja i vještine** koja ukupno sadrži pet čestica, a koeficijent pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije iznosi 0,76 što ukazuje na dobre psihometrijske karakteristike. Primjer čestice je „*Za zaraditi novac kockanjem potrebno je imati dobar sistem igre.*“
- **Praznovjerje/Netočno poimanje vjerojatnosti** sadrži 9 čestica dok koeficijent pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije iznosi, također visokih, 0,79. Primjer čestice iz ove dimenzije je „*Veća je vjerojatnost da će osoba pobijediti u kockanju ako koristi svoje sretne brojeve.*“

Sudionici su skalu ispunjavali na način da su na tvrdnje odgovarali na ljestvici od pet stupnjeva slaganja (*od 1 – uopće se ne slažem do 5 – u potpunosti se slažem*).

E. RIZIČNO I DELINKVENTNO PONAŠANJE

S obzirom na važnost stjecanja uvida i u druga rizična ponašanja, u ovom je istraživanju korišten Upitnik rizičnog i delinkventnog ponašanja (Atlanta, Dahlberg, Toal i Behtens, 2005) koji sadrži 25 tvrdnji koje se raspoređuju na 6 faktora:

1. Vandalizam,
2. krađe,
3. fizička agresija,
4. markiranje i problemi u školi,

5. remećenje javnog reda i
6. konzumiranje sredstava ovisnosti.

Zadatak sudionika bio je da za svaku tvrdnju označe koliko su se puta ponašali na određeni način (*0 puta – 1 do 2 puta – 3 do 4 puta – 5 ili više puta*).

F. KOCKANJE ČLANOVA OBITELJI I BLISKIH PRIJATELJA

Jedan od važnih rizičnih čimbenika za kockanje adolescenata, između ostalog je i kockanje osoba iz njihove bliske okoline, te smo stoga u upitnik uvrstili i pitanja vezana uz navike kockanja članova obitelji i bliskih prijatelja.

△ Pitanja vezana uz kockanje bliskih prijatelja

- „Sada se prisjeti 4 svoja najbliža prijatelja/prijateljice. Prema Tvojim saznanjima, koliko često barem jedan/jedna od njih igra navedene igre na sreću.“
- (navedene su sportske kladionice, automat klubovi, rulet u casinu, te internet kockanje, a sudionici odgovaraju na ljestvici od četiri stupnja *nikad - jednom godišnje ili manje od toga – otprilike jednom mjesečno – otprilike jednom tjedno – nekoliko puta tjedno - svakodnevno*).

△ Pitanja vezana uz kockanje članova obitelji

- „Igraju li članovi Tvoje obitelji neke igre na sreću?“ (sportske kladionice, igre na automatima, rulet u casinu, internet kockanje, loto, sreće; sudionici odgovaraju s „*da*“ ili „*ne*“ za majku, oca i brata/sestru).
- „Znaju li Tvoji roditelji da ponekad kockaš?“ („*da*“ ili „*ne*“)
- „Kockaš li se Ti ponekad sa svojim roditeljima na sljedećim igrama?“ (sportske kladionice, igre na automatima, rulet u casinu, internet kockanje, loto, sreće; adolescenti odgovaraju s „*da*“ ili „*ne*“)

G. LIČNOST I KOGNITIVNI STILOVI

△ Zimbardov inventar vremenskih perspektiva (Zimbardo Time Perspective Inventory – ZTPI) – Zimbardo i Boyd, 1999

Skala se sastoji od 56 čestica koje opisuju 5 vremenskih perspektiva – prošlost negativnu („*Često razmišljam o tome što sam sve tijekom života trebao napraviti drugačije*“); prošlost pozitivnu („*Poznati prizori, zvukovi i mirisi iz djetinjstva često mi donose bujicu predivnih uspomena*“); sadašnjost hedonističku („*Vjerujem da je druženje radi zabave s prijateljima jedno od važnih životnih zadovoljstava*“); sadašnjost fatalističku („*Sudbina određuje velik dio mog života*“); budućnost („*Vjerujem da bi dan sva-kog jutro trebalo unaprijed isplanirati*“). Zadatak sudionika je, na ljestvici od 5 stupnjeva, procijeniti stupanj u kojem se svaka tvrdnja odnosi na njega, (*1 - uopće se ne odnosi na mene do 5 - u potpunosti se odnosi na mene*).

△ IPIP 50 (Goldberg, 1992)

IPIP 50 (*engl. International Personality Item Pool*) sastoji se od 50 čestica namijenjenih ispitivanju pet velikih dimenzija ličnosti: ekstraverzija („*Nije mi nelagodno biti u središtu pozornosti*.“); ugodnost („*Osjetljiv(a) sam na tuđe osjećaje*.“); savjesnost („*Slijedim zacrtani plan*.“); emocionalna stabilnost („*Lako me je razdražiti*.“); intelekt („*Provodim vrijeme razmišljajući*.“). Zadatak sudionika je da, na skali od pet stupnjeva (*1- uopće se ne odnosi na mene do 5- u potpunosti se odnosi na mene*) procjeni u kojem se stupnju pojedina tvrdnja odnosi na njega samog.

H. OSNOVNI PODACI O SUDIONICIMA

Uz navedeno, prikupili smo i podatke o osnovnim sociodemografskim obilježjima sudionika - spol, dob, vrsta škole i razred.

2.3. POSTUPAK PROVEDBE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je provedeno grupno, u školama koje učenici pohađaju. Ispunjavanje upitnika bilo je anonimno, po principu „*papir – olovka*“ te je trajalo jedan školski sat, tj. 45 minuta. Svi sudionici bili su usmeno upoznati s osnovnim ciljem istraživanja te su se u potpunosti poštivala načela Etičkog kodeksa istraživanja s djecom (2003). Učenici su usmenim pristankom prihvatili sudjelovati u istraživanju, a mogli su odustati u bilo kojem trenutku.

3. REZULTATI

3.1. NAVIKE KOCKANJA ADOLESCENATA

Kockanje adolescenata relativno je neistraženo područje, a jedan od preduvjeta za kvalitetno razumijevanje tog fenomena je stjecanje uvida u neka fenomenološka obilježja kao što su navike i učestalost kockanja, te eventualne razlike s obzirom na spol, dob i vrstu škole. U ovom smo istraživanju to ispitali Upitnikom navika kockanja koji je detaljno opisan u prethodnom poglavlju, a kojim je dobiven podatak da je čak 82,9% srednjoškolaca iz urbanih sredina Hrvatske kockalo barem jednom u životu. Također, ovaj nam podatak govori u prilog pretpostavci da je kockanje, iako u Republici Hrvatskoj za osobe ispod 18. godine života ilegalno, maloljetnicima (koji čine većinu uzorka) vrlo dostupno i pristupačno.

83% SREDNJOŠKOLACA IZ URBANIH SREDINAH KOCKALO JE BAREM JEDNOM U ŽIVOTU

U Tablici 2. prikazano je koliko je učenika iz glavnih urbanih središta Republike Hrvatske barem jednom u životu igralo pojedine igre na sreću, te koliko često to čine. Pogledamo li prvi dio tablice u kojem je prikazana distribucija odgovora na pitanje jesu li ikada u životu igrali pojedine igre na sreću (da/ne), vidimo da su najzastupljenije jednokratne srećke (50,9%),

zatim sportska kladionica (42,7%), loto (36,0%), te TV Bingo (30,7%). Nije zanemariv niti udio kartanja za novac (27,8%), igara na automatima (26,2%), te biljara i/ili flipera za novac (24,5%). Najmanje su zastupljeni bingo u casinu (3,3%), rulet s croupierom (5,3%), klađenje na izbore (5,4%), kartaške igre u casinu (6,8%), te internet kockanje za novac (9,4%). Za pretpostaviti je da su to kockarske aktivnosti koje su manje zanimljive ili manje dostupne adolescentima. Primjerice, internetsko kockanje podrazumijeva posjedovanje kreditne kartice. Također, klađenje na izbore, iako u svojim temeljnim obilježjima slično sportskom klađenju, nije toliko popularno u našoj kulturi te događaji na koje se ovdje pojedinac kladi nisu svakodnevni poput sportskih utakmica niti toliko zanimljivi mlađoj populaciji (npr. Eurosong, Oscar, izbori ljepote i sl.). Manju zastupljenost binga u casinu, kartanja u casinu te ruleta s croupierom možemo objasniti činjenicom da su casina maloljetnicima ipak manje pristupačna nego primjerice sportske kladionice, te igranje tih igara pretpostavlja ozbiljniju namjeru za kockanjem.

Važno je pažnju usmjeriti i na veliki udio onih adolescenata (42,4%) koji se uključuju u internetske igre na sreću bez stvarnog novčanog uloga (npr. preko društvenih mreža). Takve aktivnosti u svojim temeljnim obilježjima nisu kockanje, jer ne uključuju stvarni novčani ulog, no svakako mogu biti „ulaz“ u kockanje za novac jer maloljetnik iskusi prirodu igara na sreću, uzbuđenje dobitka i slično.

Za kvalitetno stjecanje uvida u navike kockanja, uz podatak kockaju li mladi uopće, važna je i informacija koliko često to čine. Da podsjetimo, zadatak sudionika bio je, ukoliko su na pojedinoj igri odgovorili da su je barem jednom u životu igrali, označiti i koliko često to čine. Promotrimo li dio Tablice 2. u kojem je prikazana učestalost kockanja adolescenata, uočavamo da oni najčešće (svakodnevno i nekoliko puta tjedno) igraju sljedeće igre na sreću:

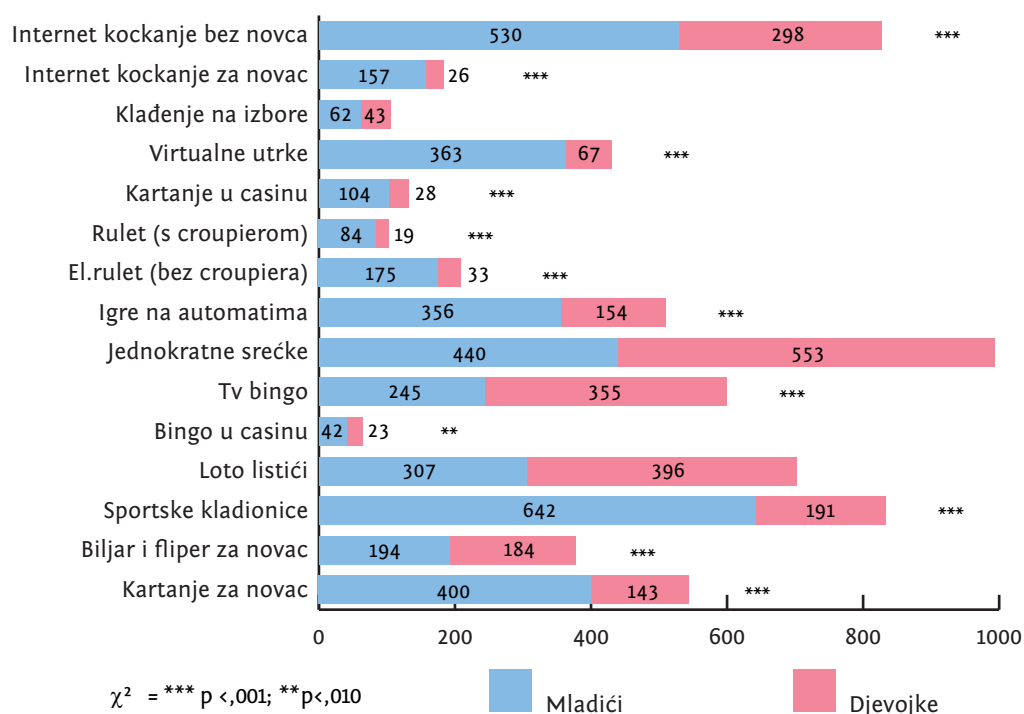
- Internet kockanje za novac – 34,7%,
- Sportske kladionice – 25,5%,
- Kartaške igre u kasinu – 20,8%.

Ove je podatke potrebno gledati u kontekstu ukupnog broja učenika koji su barem jednom u životu igrali navedene igre. Tako se čak 42,7% učenika kladilo na sportske rezultate, a iz te skupine njih 25,5% čini to svakodnevno ili nekoliko puta tjedno. S druge strane, kartaške igre u casinu igralo je 6,8% učenika, no njih 20,8% čini to na dnevnoj i/ili tjednoj razini. Drugim riječima, petina njih svakodnevno ili više puta tjedno odlazi u casino što svakako govori u prilog ozbiljnosti kockanja te manje skupine srednjoškolaca.

TABLICA 2. PRIKAZ APSOLUTNIH I RELATIVNIH FREKVENCIJA ODGOVORA NA PITANJE O IGRANJU POJEDINIH IGARA NA SREĆU (N=1952)

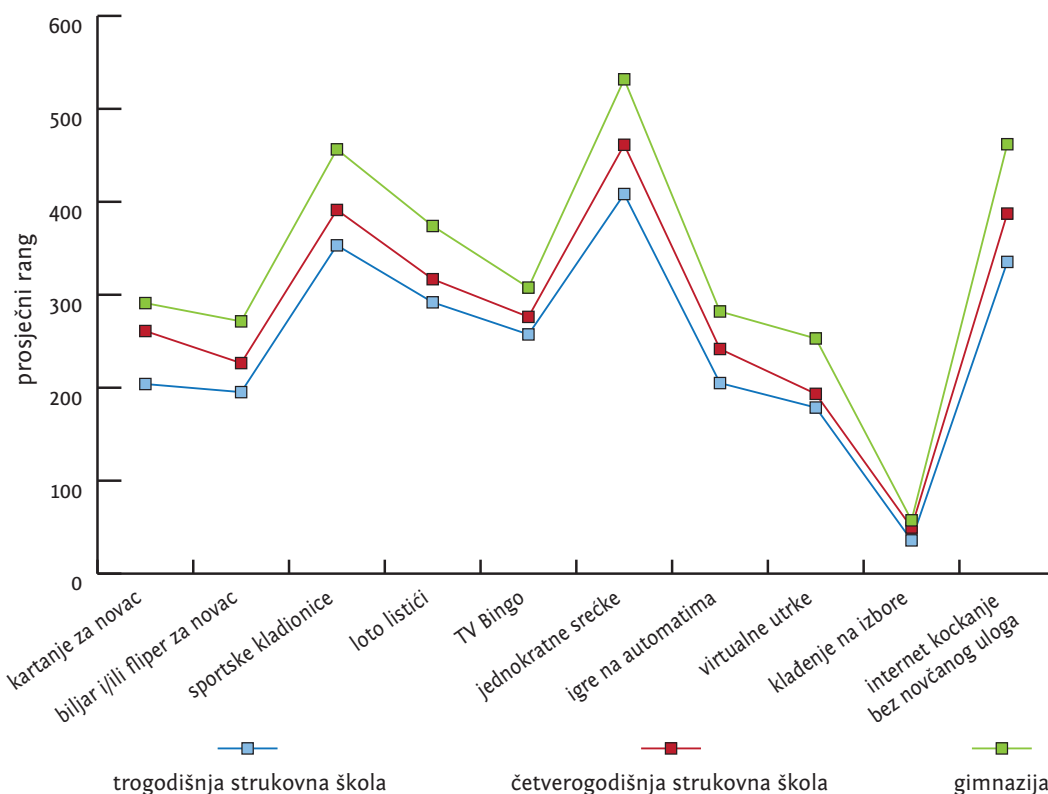
KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)						
	NE	DA	Svako-dnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Kartanje za novac (izvan casina)	1409 (72,2%)	543 (27,8%)	12 (2,3%)	37 (7,1%)	49 (9,4%)	144 (27,5%)	281 (53,7%)
Biljar ili fliper za novac	1474 (75,5%)	478 (24,5%)	12 (2,6%)	35 (7,5%)	53 (11,3%)	134 (28,6%)	234 (50,0%)
Sportske kladionice (sportska prognoza, Toto 13 i sl.)	1119 (57,3%)	833 (42,7%)	76 (9,4%)	130 (16,1%)	163 (20,2%)	207 (25,7%)	231 (28,6%)
Loto listići (npr. loto 6/45, loto 7/39, super 7, Joker i slično)	1249 (64,0%)	703 (36,0%)	-	-	53 (7,9%)	147 (21,8%)	474 (70,3%)
TV Bingo	1352 (69,3)	600 (30,7%)	-	-	47 (8,3%)	138 (24,3%)	384 (67,5%)
Bingo u casinu	1887 (96,7%)	65 (3,3%)	-	-	-	26 (45,6%)	31 (54,4%)
Jednokratne srećke (strugalica, srećke na otvaranje)	959 (49,1%)	993 (50,9%)	-	-	59 (6,1%)	165 (17,1%)	742 (76,8%)
Igre na automatima (npr. jednoruki Jack i slično)	1442 (73,9%)	510 (26,1%)	18 (3,7%)	38 (7,7%)	67 (13,6%)	155 (31,6%)	213 (43,4%)
Elektronski rulet (bez djelatila žetona, tj. croupiera)	1744 (89,3%)	208 (10,7%)	10 (5,1%)	19 (9,7%)	36 (18,5%)	52 (26,7%)	78 (40,0%)
Rulet (s djelatiljem žetona, tj. croupierom)	1849 (94,7%)	103 (5,3%)	2 (2,0%)	12 (12,2%)	9 (9,2%)	30 (30,6%)	45 (45,9%)
Kartaške igre u casinu (Poker, Black-Jack i sl.) s djelatiljem	1820 (93,2%)	132 (6,8%)	6 (4,8%)	20 (16,0%)	19 (15,2%)	34 (27,2%)	46 (36,8%)
Virtualne utrke konja (i slične igre)	1522 (78,0%)	430 (22,0%)	24 (5,8%)	45 (10,9%)	50 (12,1%)	126 (30,6%)	167 (40,5%)
Klađenje na različite izbore (npr. Oscar, Eurosong, izbor za Miss i sl.)	1847 (94,6%)	105 (5,4%)	-	-	-	26 (26,5%)	72 (73,5%)
Internet kockanje (bilo koja igra za novac na internetu)	1769 (90,6%)	183 (9,4%)	34 (20,0%)	25 (14,7%)	40 (23,5%)	36 (21,2%)	35 (20,6%)
On-line kockanje na internetu bez novčanog uloga – virtualno (npr. Facebook i slično)	1124 (57,6%)	828 (42,4%)	163 (20,2%)	146 (18,1%)	135 (16,8%)	218 (27,1%)	141 (17,5%)

Jedno od glavnih obilježja kockanja je da je ono prvenstveno muški fenomen, te da muškarci i žene preferiraju drugačije igre. Slično se pokazalo i ovim istraživanjem. Razlike s obzirom na spol (Slika 1.) postoje kod većine igara na sreću (kartanje za novac, biljar/fliper za novac, sportske kladionice, TV Bingo, bingo u casinu, igre na automatima, elektronski rulet, rulet s croupierom, kartanje u casinu, virtualne utrke, internet kockanje) na način da ih dječaci u većoj mjeri igraju. Važno je napomenuti da većina tih aktivnosti ulazi u onu skupinu igara koje smatramo rizičnijima za razvoj problema vezanih uz kockanje. Od svih kockarskih igara koje igraju mladići i djevojke ne razlikuju se samo kod kockarskih aktivnosti kao što su Loto i jednokratne srećke. Ove igre manje su rizične i u pravilu ostaju zabava i razonoda za igrače.

SLIKA 1. GRAFIČKI PRIKAZ RAZLIKA U NAVIKAMA KOCKANJA S OBZIROM NA SPOL

Također smo istražili postoje li razlike u učestalosti kockanja s obzirom na vrstu škole. Kao što se vidi na Slici 2. (prikazani su samo oni oblici kockanja kod kojih postoje statistički značajne razlike) postoje razlike kod kartanja za novac, biljara i/ili flipera za novac, sportskih kladionica, loto listića, TV Binga, jednokratnih srećki, igara na automatima, virtualnih utrka, klađenja na izbore, te internet kockanja bez novčanog uloga. Pri interpretaciji rezultata potrebno je uzeti u obzir da niži prosječni rang predstavlja veći intenzitet kockanja određene kockarske igre. Kod svih igara, trend je takav da učenici trogodišnjih strukovnih škola intenzivnije igraju navedene igre dok učenici gimnazija to najmanje čine.

SLIKA 2. GRAFIČKI PRIKAZ RAZLIKA U NAVIKAMA KOCKANJA S OBZIROM NA VRSTU ŠKOLE

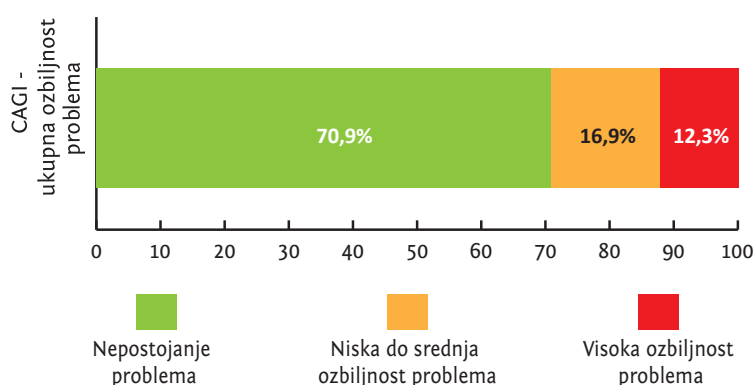
3.2. OZBILJNOST PROBLEMA VEZANIH UZ KOCKANJE (RIZIČNOST KOCKANJA)

U poglavlju o opisu instrumentarija navedeno je kako smo ozbiljnost problema vezanih uz kockanje, odnosno informaciju o rizičnosti kockanja na psihosocijalno funkcioniranje, mjerili Kanadskim upitnikom kockanja adolescenata (CAGI). Ukupna mjera rizičnosti dobiva se putem 9 čestica koje govore o tome koliko često se adolescent osjeća loše zbog načina na koji se kocka ili kladi, koliko često je osjećao da ima problema s kockanjem, je li odustao od nekih slobodnih aktivnosti zbog kockanja, koliko često je propustio druženje s prijateljima ili je skrivao svoje kockanje od članova obitelji. Zatim koliko često je novac namijenjen za druge stvari trošio za kockanje ili vraćanje dugova, koliko često je ukrao novac, te naposljetku koliko često je planirao kockarske aktivnosti i koliko često se vraćao drugi dan kako bi pokušao vratiti novac izgubljen kockanjem.

Ukupan broj bodova dijeli sudionike u tri skupine rizičnosti:

1. **Zeleno svjetlo** – nepostojanje problema vezanih uz kockanje – rezultat od 0 do 1
2. **Žuto svjetlo** – niska do srednja ozbiljnost problema vezanih uz kockanje – rezultat od 2 do 5
3. **Crveno svjetlo** – visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje – rezultat od 6 na više

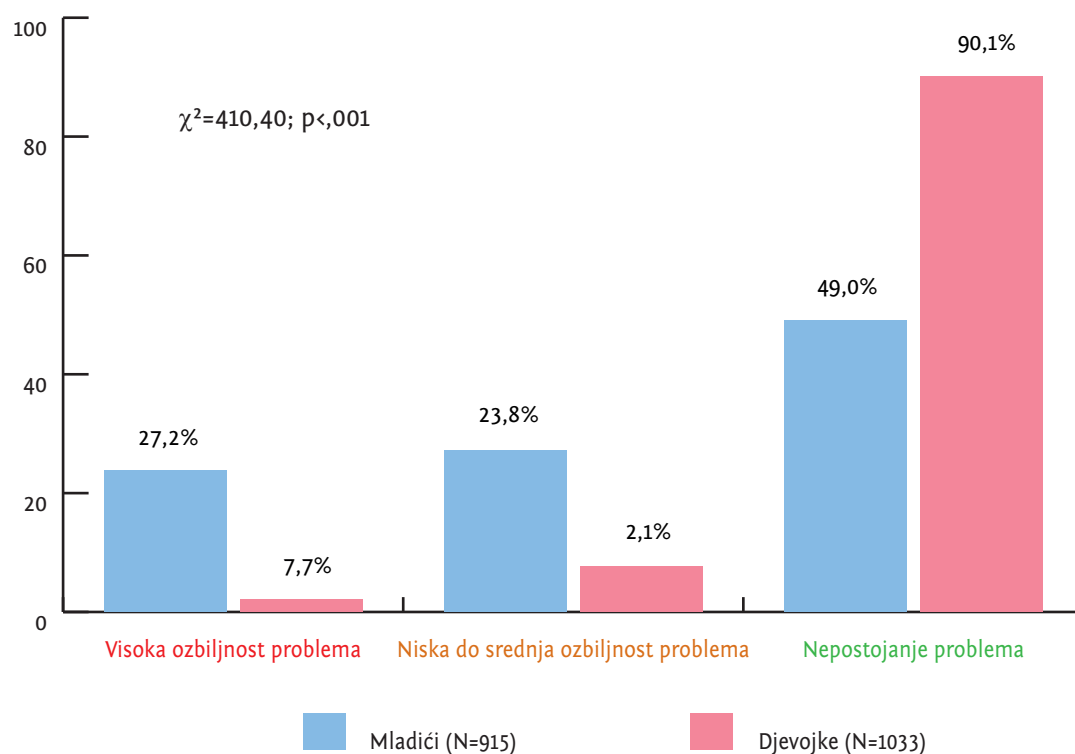
Rezultati pokazuju da na razini cijelog uzorka 70,9% sudionika ulazi u skupinu adolescenata koji nisu razvili nikakve probleme vezane uz kockanje, 16,9% sudionika je u skupini adolescenata koji imaju nisku do srednju ozbiljnost problema s kockanjem, dok 12,3% sudionika pripada skupini s visokom ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje.

SLIKA 3. GRAFIČKI PRIKAZ UDJELA SUDIONIKA PREMA SKUPINAMA RIZIČNOSTI (CAGI)

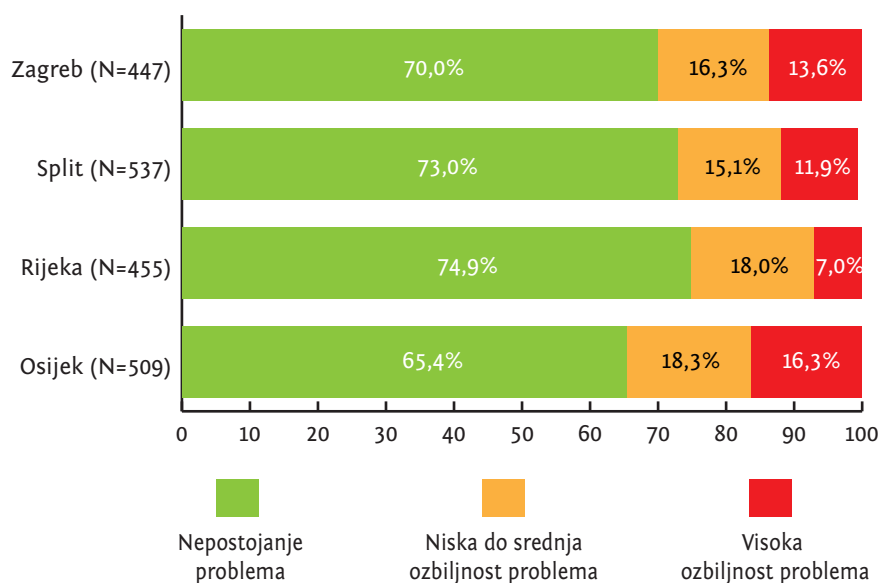
Prikazani podaci pokazuju vrlo visok udio adolescenata koji imaju probleme vezane uz kockanje. Promatramo li zajedno adolescente s niskom do srednjom ozbiljnošću problema i visokom ozbiljnošću problema, možemo uočiti da taj postotak čini gotovo trećinu srednjoškolaca. Promatramo li kategorizaciju rizičnosti samo kod srednjoškolaca koji su barem jedanput u životu kockali (N=1 618), udio rizičnosti još se povećava – 65% nepostojanje problema vezanih uz kockanje, 20,2% niska do srednja ozbiljnost problema vezanih uz kockanje i 14,8% visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje.

Na Slici 4. prikazane su razlike u rizičnosti kockanja s obzirom na spol, pri čemu uočavamo da su mladići značajno više zastupljeni u skupini adolescenata koji imaju razvijene probleme s kockanjem. Od 100% mladića (N=915), njih 51% ima barem nisku ozbiljnost problema vezanih uz kockanje (točnije 27,2% niska do srednja ozbiljnost problema; 23,8% visoka ozbiljnost problema). Oko 90% djevojaka nema razvijene probleme, dok je udio djevojaka u skupini visoke ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje značajno manji od onog kod mladića (1,1%).

SLIKA 4. GRAFIČKI PRIKAZ RAZLIKA U RIZIČNOSTI KOCKANJA IZMEĐU MLADIĆA I DJEVOJAKA

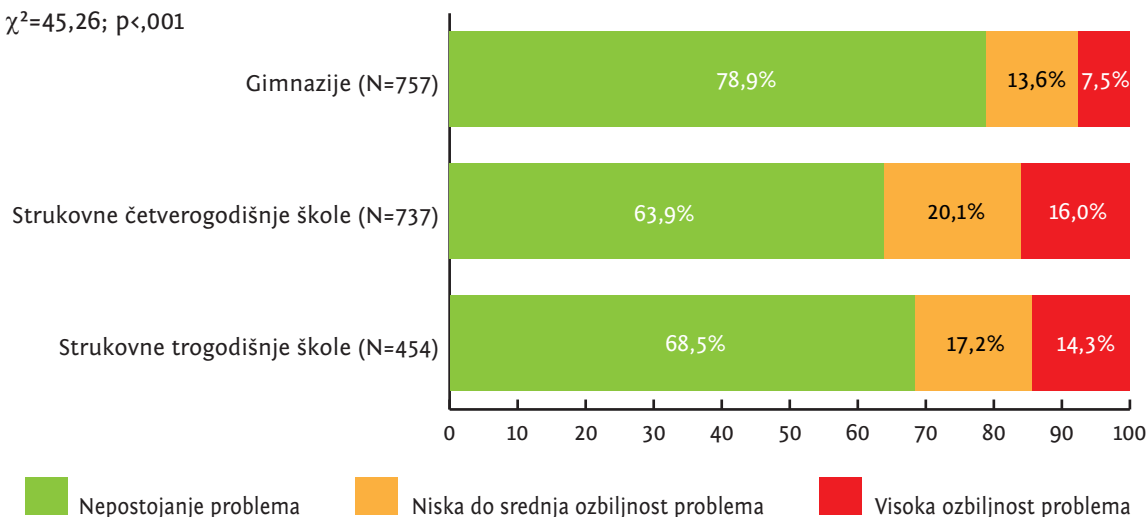
Također smo ispitali udio zastupljenosti adolescenata u pojedinim skupinama rizičnosti s obzirom na grad u kojem žive (Slika 5.). Rezultati za Zagreb i Split ne pokazuju značajno odstupanje od cjelokupnog uzorka, međutim interesantni su podaci dobiveni za gradove Osijek i Rijeku. U Osijeku je najmanja zastupljenost adolescenata koji nemaju razvijene probleme s kockanjem (65,4%) te najveći udio onih koji imaju visoku ozbiljnost problema vezanih uz kockanje (čak 16,3%). Taj je postotak kod riječkih srednjoškolaca najmanji (7,0%). Prema trenutno raspoloživim podacima i dostupnim informacijama, ne možemo egzaktno interpretirati ovaj rezultat. Znamo da se u Rijeci, u okviru Zavoda za javno zdravstvo, provodila kampanja s nastavnicima vezana uz probleme ovisnosti o kocki kod mladih, ali isto tako i da je u nekim osječkim školama (na razini aktivnosti pojedine škole) bilo manjih preventivnih nastojanja u ovom području. Koliko je dobivene rezultate moguće pripisati tim aktivnostima, teško je reći, stoga moramo naglasiti da je ovakav podatak u ovoj fazi istraživanja samo informativan.

SLIKA 5. GRAFIČKI PRIKAZ UDJELA ADOLESCENATA U POJEDINOJ SKUPINI RIZIČNOSTI KOCKANJA U ZAGREBU, SPLITU, RIJECI I OSIJEKU

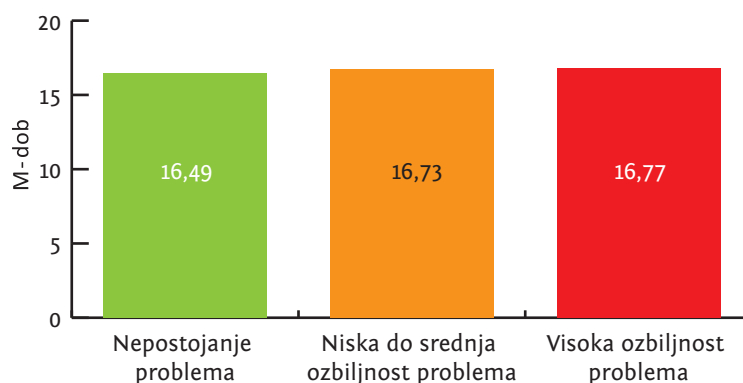
Interesiralo nas je postoje li razlike u rizičnosti kockanja s obzirom na vrstu škole. Vrsta škole posredno može govoriti o školskom uspjehu mladih, budući da se u gimnazije upisuju učenici s najboljim prosjekom u osnovnoj školi, a u strukovne trogodišnje oni s najlošijim. Rezultati pokazuju kako postoje razlike i to da u gimnazijama, u odnosu na strukovne škole postoji dvostruko manje učenika s visokom ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje (7% u odnosu na 14,3% i 16,0%). Nešto manji udio vrijedi i za kategoriju niske do srednje ozbiljnosti problema (vidi Sliku 6.). Ovakvim podatkom potvrdili smo naša očekivanja, međutim moramo naglasiti da, iako je udio adolescenata s visokom ozbiljnosti problema u gimnazijama dvostruko manji, on nije zanemariv.

$\chi^2=45,26$; $p<,001$

SLIKA 6. GRAFIČKI PRIKAZ UDJELA ADOLESCENATA U POJEDINOJ SKUPINI RIZIČNOSTI KOCKANJA S OBZIROM NA VRSTU ŠKOLE

Pretpostavljajući kako je potrebno vrijeme da se razviju problemi vezani uz aktivnosti kockanja, ispitali smo razlike u rizičnosti s obzirom na dob adolescenata. Rezultati prikazani na Slici 7. pokazuju da razlike postoje, međutim s obzirom na vrijednost F-omjera ($F=9,47$) koji je vrlo mali, možemo zaključiti kako, iako značajne, ove razlike nisu velike. Provedenim post-hoc testovima utvrdili smo da razlike postoje samo između skupine adolescenata koji nemaju nikakve probleme s kockanjem i onih koji su razvili neku ozbiljnost problema vezanih uz kockanje, na način da su adolescenti s razvijenim problemima nešto stariji (što je u skladu s našim pretpostavkama, iako su razlike manje od očekivanih).

SLIKA 7. GRAFIČKI PRIKAZ RAZLIKA U RIZIČNOSTI KOCKANJA ADOLESCENATA S OBZIROM NA DOB

Logična je pretpostavka da mladi koji više igraju pojedine kockarske igre u većoj mjeri imaju razvijene probleme vezane uz kockanje, odnosno da postoje razlike u učestalosti (frekventnosti) kockanja između različitih skupina adolescenata s obzirom na ozbiljnost njihovih problema vezanih uz kockanje. Ranije je navedeno kako je kod navika kockanja zadatak sudionika bio da prvo na razini odgovora DA/NE odgovore jesu li ikada u životu igrali navedenu kockarsku igru. U Tablici 6. prikazan je udio sudionika koji su

odgovorili „DA“ za svaku igru s obzirom na kategorizaciju rizičnosti kojoj pripadaju. Na primjer, od 100% adolescenata koji imaju visoku ozbiljnost problema vezanih uz kockanje, koliko posto je odgovorilo da je barem jedanput u životu igralo tu igru. Osim toga, interesantno je promatrati kako se taj udio značajno razlikuje kod „**zelene**“, „**žute**“ i „**crvene**“ kategorije, posebno kod igara na sreću za koje nam dosadašnja inozemna literatura govori da predstavljaju igre karakteristične za problematične kockare. Tako je iz Tablice 3. vidljivo da kod lota, TV Bingo i jednokratnih srećki imamo gotovo identičan udio mladih koji su ih barem jedanput u životu igrali u svim skupinama rizičnosti, dok kod drugih igara (a pogotovo onih rizičnijih, kao što su sportska kladionica, automati i igre u casinu) udio mladih koji su ih barem jedanput u životu igrali je i do 4 puta veći kod maloljetnika s visokom ozbiljnosti problema u odnosu na one koji nemaju problema.

TABLICA 3. UDIO ADOLESCENATA KOJI SU ODGOVORILI DA SU BAREM JEDNOM U ŽIVOTU IGRALI NAVEDENE KOCKARSKJE IGRE S OBZIROM NA KATEGORIJU RIZIČNOSTI KOJOJ PRIPADAJU

	Postotak (%) ispitanika unutar svake kategorije rizičnosti koji je potvrdno odgovorio da je igrao ove kockarske igre		
	Nepostojanje problema	Niska do srednja ozbiljnost problema	Visoka ozbiljnost problema
Kartanje za novac (izvan casina)	16,7%	47,7%	64,6%
Biljar ili fliper za novac	16,9%	36,2%	52,1%
Sportske kladionice	25,1%	79,6%	93,3%
Loto listići	35,1%	35,9%	41,3%
TV Bingo	30,4%	27,1%	37,5%
Bingo u casinu	1,7%	4,0%	11,7%
Jednokratne srećke	48,9%	51,7%	61,3%
Igre na automatima	14,8%	42,6%	68,8%
Elektronski rulet (bez croupiera)	3,6%	19,5%	39,2%
Rulet (s croupierom)	0,7%	10,9%	23,8%
Kartaške igre u casinu	2,5%	11,9%	24,6%
Virtualne utrke konja (i slične igre)	10,0%	40,4%	66,3%
Klađenje na različite izbore	3,5%	5,5%	16,35
Internet kockanje (bilo koja igra za novac na internetu)	3,1%	16,7%	35,4%
On-line kockanje na internetu bez novčanog uloga (npr. Facebook)	32,5%	63,5%	70,4%

Provedenim Kruskal-Wallisovim testom provjerili smo razlike u učestalosti igranja pojedinih igara na sreću s obzirom na kategorije rizičnosti, te smo dobili značajne razlike na svim vrstama kockanja. Deskriptivni podaci prikazani u Tablici 4. zorno pokazuju te razlike, pogotovo kod kockarskih igara koje doprinose razvijanju problema. Mladi koji imaju jako ozbiljne probleme s kockanjem („**crveno svjetlo**“) puno češće igraju sportske kladionice, automate, rulet te više kockaju preko interneta – bez obzira ulažu li stvaran novac ili ne.

TABLICA 4. UČESTALOST KOCKANJA POJEDINIH KOCKARSKIH IGARA U ODNOSU NA RIZIČNOST KOCKANJA ADOLESCENATA (PRIKAZANO PREMA POSTOCIMA ODGOVORA)

KARTANJE ZA NOVAC (IZVAN CASINA)

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	-	2,7	4,1	19,5	73,8
Niska do srednja ozbiljnost problema	2,7	4,0	9,3	34,0	50,0
Visoka ozbiljnost problema	5,3	16,4	17,1	32,9	28,3

BILJAR ILI FLIPER ZA NOVAC

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	0,9	4,8	7,4	18,7	68,3
Niska do srednja ozbiljnost problema	3,4	6,8	12,7	35,6	41,5
Visoka ozbiljnost problema	5,0	13,3	17,5	40,8	23,3

SPORTSKE KLADIONICE

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	0,9	4,5	13,2	29,3	52,1
Niska do srednja ozbiljnost problema	4,7	21,3	29,1	26,0	18,9
Visoka ozbiljnost problema	27,9	27,9	20,5	19,6	4,1

LOTO LISTIĆI

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	-	-	4,1	19,3	76,6
Niska do srednja ozbiljnost problema	-	-	14,4	22,0	63,6
Visoka ozbiljnost problema	-	-	17,9	33,7	48,4

TV BINGO

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	-	-	4,8	25,2	70,0
Niska do srednja ozbiljnost problema	-	-	14,3	17,9	67,9
Visoka ozbiljnost problema	-	-	18,2	26,1	55,7

BINGO U CASINU

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	-	-	-	6,7	93,3
Niska do srednja ozbiljnost problema	-	-	7,7	38,5	53,8
Visoka ozbiljnost problema	-	-	10,3	55,2	34,5

JEDNOKRATNE SREĆKE

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	-	-	4,4	12,7	82,8
Niska do srednja ozbiljnost problema	-	-	7,7	22,5	69,8
Visoka ozbiljnost problema	-	-	11,7	30,3	57,9

IGRE NA AUTOMATIMA

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	0,5	1,0	8,7	26,2	63,6
Niska do srednja ozbiljnost problema	2,2	3,7	14,1	39,3	40,7
Visoka ozbiljnost problema	8,7	19,3	19,3	31,7	21,1

ELEKTRONSKI RULET (BEZ CROUPIERA)

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	2,6	2,6	2,6	25,6	66,7
Niska do srednja ozbiljnost problema	1,7	13,3	18,3	21,7	45,0
Visoka ozbiljnost problema	8,3	10,4	25,0	30,2	26,0

RULET (S CROUPIEROM)

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	-	-	14,3	28,6	57,1
Niska do srednja ozbiljnost problema	-	-	3,0	39,4	57,6
Visoka ozbiljnost problema	3,4	19,0	13,8	25,9	37,9

KARTAŠKE IGRE U CASINU

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	6,5	9,7	9,7	16,1	58,1
Niska do srednja ozbiljnost problema	2,7	21,6	8,1	29,7	37,8
Visoka ozbiljnost problema	5,3	15,8	22,8	31,6	24,6

VIRTUALNE UTRKE KONJA (I SLIČNE IGRE)

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	3,1	4,6	9,2	26,7	56,5
Niska do srednja ozbiljnost problema	3,1	8,6	12,5	30,5	45,3
Visoka ozbiljnost problema	10,5	18,3	14,4	34,0	22,9

KLAĐENJE NA RAZLIČITE IZBORE

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	-	-	-	18,6	81,4
Niska do srednja ozbiljnost problema	-	-	-	36,8	63,8
Visoka ozbiljnost problema	-	-	-	30,6	69,4

INTERNET KOCKANJE (BILO KOJA IGRA ZA NOVAC NA INTERNETU)

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	8,3	11,1	13,9	27,8	38,9
Niska do srednja ozbiljnost problema	14,8	13,0	22,2	31,5	18,5
Visoka ozbiljnost problema	28,8	17,5	28,8	11,3	13,8

ON-LINE KOCKANJE NA INTERNETU BEZ NOVČANOG ULOGA (NPR. FACEBOOK)

KATEGORIZACIJA RIZIČNOSTI	UČESTALOST KOCKANJA (% po kategoriji rizičnosti)				
	Svakodnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mjesečno	Jednom godišnje ili manje
Nepostojanje problema	9,5	14,8	16,0	33,9	25,8
Niska do srednja ozbiljnost problema	25,4	26,8	15,6	23,4	8,8
Visoka ozbiljnost problema	41,4	17,2	20,1	14,2	7,1

3. 3. MOTIVACIJA ZA KOCKANJEM

Zanimalo nas je i zbog kojih razloga adolescenti u glavnim hrvatskim urbanim središtima kockaju. Oni ma koji su barem jednom u životu kockali ponudili smo listu od deset mogućih razloga, odnosno motiva za kockanje i zamolili ih da kažu koliko često oni kockaju zbog tih razloga. U Tablici 5. navedeni su postoci odgovora sudionika za svaki motiv. Na razini cijelog uzorka najistaknutiji razlozi su: zbog zabave/uzbuđenja (49,6% adolescenata navodi kako uglavnom ili uvijek kockaju zbog toga) i zbog zarade (44,2% adolescenata navelo je kako je ovo razlog uglavnom ili uvijek). Vršnjački pritisak jedan je od najmanje zastupljenih razloga (samo 4,6% adolescenata kaže kako uglavnom ili uvijek kocka zato jer i drugi to rade). Osim toga, tek 4,5% sudionika navodi „da se maknem od kuće“ kao razlog zbog kojeg uglavnom ili uvijek kockaju.

TABLICA 5. RAZLOZI ZBOG KOJIH ADOLESCENTI KOCKAJU – PRIKAZ RELATIVNIH FREKVENCIJA ODGOVORA (N=1630)

Razlog	Nikada zbog toga	Ponekad zbog toga	Uglavnom zbog toga	Uvijek zbog toga
1. Radi zabave / uzbuđenja.	26,1%	24,2%	28,9%	20,7%
2. Kako bih se družio s prijateljima.	67,0%	19,7%	8,0%	5,4%
3. Jer me to opušta.	77,7%	15,4%	4,7%	2,2%
4. Jer i drugi to rade.	79,0%	16,4%	3,2%	1,4%
5. Kako bih se oraspoločio.	71,3%	19,2%	7,3%	2,2%
6. Da se maknem od kuće.	84,5%	11,0%	2,7%	1,8%
7. Kako bih se osjećao bolje.	81,0%	13,0%	4,3%	1,7%
8. Zbog zarade.	35,3%	20,6%	20,1%	24,1%
9. Kako bih bio što bolji u tome.	81,8%	11,4%	3,9%	2,9%
10. Iz dosade.	47,0%	30,5%	13,5%	9,0%

Posebno nas je zanimalo postoje li razlike u motivaciji među adolescentima koji nemaju problema vezanih uz kockanje (**zeleno svjetlo**), koji imaju nisko do srednje izražene probleme vezane uz kockanje (**žuto svjetlo**) i onih koji već imaju jako ozbiljne probleme s kockanjem (**crveno svjetlo**). Analiza je pokazala kako postoje statistički značajne razlike u izraženosti svih deset motiva. Prosječni rezultat onih koji su

razvili ozbiljne probleme s kockanjem viši je za sve ispitivane motive. Adolescenti iz kategorije „**crvenog svjetla**“ za sve spomenute razloge navode da im je to češće razlog zbog kojeg kockaju nego što ih navode adolescenti iz kategorija „**zelenog**“ i „**žutog**“ svjetla. Međutim, ovaj nalaz koji vrijedi za sve motive nije posebno informativan. Zato smo u Tablici 6. prikazali hijerarhiju motiva za kockanjem posebno za svaku kategoriju rizičnosti kockanja.

Vidimo kako, iako su zabava i zarada na prva dva mjesta u sve tri kategorije rizičnosti, adolescenti koji nemaju razvijene probleme s kockanjem na prvo mjesto stavljaju zabavu, dok je onima koji imaju već neke probleme s kockanjem na prvom mjestu ipak zarada. Kada pogledamo prosječne rezultate za ovaj motiv vidimo kako adolescenti u „**zelenoj**“ kategoriji navode da u prosjeku ponekad kockaju radi zarade, dok „**žuti**“ uglavnom igraju radi zarade, a „**crveni**“ gotovo uvijek zbog toga. Posebno je zanimljivo kako je u kategoriji najrizičnijih kockara razlog „da bih bio što bolji u kockanju“ već na četvrtom mjestu u hijerarhiji motiva, dok se u ostale dvije kategorije ovaj razlog nalazi na niskom, predzadnjem mjestu u hijerarhiji. Istovremeno, kod adolescenata koji nemaju problema zbog kockanja i onih koji imaju tek niske do umjerene probleme na četvrtom mjestu u hijerarhiji dolazi razlog „radi druženja s prijateljima“. Čini se kako je kod adolescenata koji još nisu razvili ozbiljnije probleme s kockanjem bitnija socijalna komponenta kockanja koja uključuje zabavu i druženje s drugim ljudima, dok su adolescentima koji već imaju ozbiljnije probleme manje važno kockaju li s prijateljima, a više važno da su dobri kockari.

Ovi nalazi pokazuju kako za određeni broj adolescenata kockanje nije više samo zabava i igra, nego se pretvara u „profesionalnu“ aktivnost motiviranu prvenstveno zaradom što samo može pogoršati različite psihosocijalne i financijske posljedice kockanja te voditi dalje u ovisnost o kockanju.

TABLICA 6. HIJERARHIJA MOTIVA S OBLIROM NA POJEDINU KATEGORIJU RIZIČNOSTI

	ZELENO SVJETLO	ŽUTO SVJETLO	CRVENO SVJETLO
1.	zabava i uzbuđenje ($M=2,20$; $SD=1,114$)	zarada ($M=2,98$; $SD=0,960$)	zarada ($M=3,48$; $SD=0,744$)
2.	zarada ($M=1,87$; $SD=1,056$)	zabava i uzbuđenje ($M=2,88$; $SD=0,877$)	zabava i uzbuđenje ($M=2,94$; $SD=0,858$)
3.	dosada ($M=1,72$; $SD=0,942$)	dosada ($M=1,94$; $SD=0,928$)	dosada ($M=2,26$; $SD=1,027$)
4.	druženje s prijateljima ($M=1,45$; $SD=0,840$)	druženje s prijateljima ($M=1,61$; $SD=0,867$)	da bih bio što bolji u kockanju ($M=1,96$; $SD=1,041$)
5.	da se oraspoložim ($M=1,24$; $SD=0,578$)	da se oraspoložim ($M=1,57$; $SD=0,780$)	da se oraspoložim ($M=1,93$; $SD=0,880$)
6.	i drugi to rade ($M=1,16$; $SD=0,457$)	opuštanje ($M=1,47$; $SD=0,765$)	opuštanje ($M=1,88$; $SD=0,927$)
7.	opuštanje ($M=1,14$; $SD=0,438$)	i drugi to rade ($M=1,44$; $SD=0,682$)	da se bolje osjećam ($M=1,82$; $SD=0,942$)
8.	da se bolje osjećam ($M=1,11$; $SD=0,378$)	da se bolje osjećam ($M=1,38$; $SD=0,688$)	da se maknem od kuće ($M=1,72$; $SD=0,948$)
9.	da bih bio što bolji u kockanju ($M=1,10$; $SD=0,377$)	da bih bio što bolji u kockanju ($M=1,37$; $SD=0,735$)	druženje s prijateljima ($M=1,70$; $SD=0,873$)
10.	da se maknem od kuće ($M=1,09$; $SD=0,366$)	da se maknem od kuće ($M=1,26$; $SD=0,574$)	i drugi to rade ($M=1,53$; $SD=0,779$)

3.4. KOGNITIVNE DISTORZIJE I KOCKANJE

Istraživanja, ali i praksa, pokazuju kako postoje specifični kognitivni obrasci koji su povezani s većim rizikom za razvoj patološkog kockanja općenito, pa tako i rizičnog i problematičnog kockanja kod mladih. Radi se o setu vjerovanja i načinima interpretacije dobitka i gubitka, prvenstveno karakteriziranim netočnim poimanjem šanse i vjerojatnosti i iluzijom kontrole, koji pojedinca tjeraju da igra dalje usprkos pretrpljenim gubicima. Ovakav način razmišljanja vodi do češćeg kockanja, veće ustrajnosti u

igri i stalnog povećavanja uloga, a sve kako bi se povratio izgubljen novac odnosno vodi do posebnog kockarskog ponašanja koji se naziva „lov na dobitak“ (eng. chasing) a koji je glavna karakteristika problematičnog kockanja.

Čini se kako ljudi koji kockaju za svoju zabavu i koji ne razviju probleme s kockanjem uspiju prije prekinuti distorzirani način razmišljanja, jer su svjesniji da je takvo razmišljanje nerealno. Osim toga, spoznaje o kognitivnim distorzijama pokazale su se korisnima i za prevenciju i tretman kockara. Zbog ovih razloga, u ovom nas je istraživanju zanimalo na koji način adolescenti u glavnim urbanim središtima Hrvatske razmišljaju o kockanju, koje kognitivne distorzije su najizraženije, te postoje li razlike među kategorijama društvenih, rizičnih i problematičnih kockara u izraženosti tih kognitivnih distorzija.

Kognitivne distorzije vezane uz kockanje ispitali smo s dvije dimenzije. Jedna se odnosi na iluziju kontrole povezanu sa vjerovanjem da znanje i vještine određuju uspjeh u kockanju. Drugu dimenziju opisuju netočno poimanje vjerojatnosti i ponovno iluzija kontrole, ali povezana s praznovjernim vjerovanjima i ponašanjima. U Tablicama 10. i 11. mogu se vidjeti tvrdnje koje opisuju pojedinu dimenziju, zajedno s postocima odgovora sudionika istraživanja te prosječnim rezultatom za svaku tvrdnju i za ukupni rezultat na dimenziji.

Prosječni rezultat na dimenziji iluzije kontrole - znanja i vještine ($M=2,78$; $SD=0,928$) kreće se oko srednje vrijednosti skale (raspon je bio od 1 do 5) i pokazuje da se adolescenti u glavnim urbanim središtima Hrvatske niti slažu niti ne slažu s time da znanje i vještine određuju uspjeh u kockanju. Kao što se vidi iz Tablice 10. nešto su viši prosječni rezultati za tvrdnje „dobitak u kockanju ne ovisi samo o sreći“ i „za zaraditi novac kockanjem potrebno je imati dobar sistem igre“, u odnosu na nešto manje prosječne rezultate tvrdnji „vještine određuju koliko će kockar biti uspješan“ i „ukoliko netko ima uspjeha u kockanju to je dokaz da posjeduje znanja i vještine potrebne za kockanje“.

Postoci pojedinih odgovora pokazuju da, iako u prosjeku adolescenti nemaju posebno izražene kognitivne distorzije povezane s ulogom koju znanja i vještine imaju za uspješno kockanje, postoji određen postotak sudionika koji se s njima slaže. Tako se skoro 50% adolescenata uglavnom ili u potpunosti slaže da dobitak u kockanju ne ovisi samo o sreći, dok skoro trećina smatra da ukoliko netko ima uspjeha u kockanju to znači da posjeduje znanja i vještine potrebne za kockanje. 25% adolescenata vjeruje kako je ishode kockanja moguće predvidjeti, te kako je za zaraditi novac kockanjem potrebno imati dobar sistem igre.

TABLICA 7. POSTOCI ODGOVORA TE PROSJEČNI REZULTATI I RASPRŠENJA ZA ČESTICE DIMENZIJE KOGNITIVNIH DISTORZIJA ILUZIJA KONTROLE - ZNANJA I VJEŠTINE (N=1952)

	Postotak (%) adolescenata					M	SD
	1	2	3	4	5		
Dobitak u kockanju ne ovisi samo o sreći.	19,2%	9,9%	24,2%	24,4%	22,4%	3,21	1,401
Za zaraditi novac kockanjem potrebno je imati dobar sistem igre.	20,6%	19,3%	25,9%	18,9%	6,1%	3,02	1,332
Ishode kockanja moguće je predvidjeti.	24,4%	18,7%	31,8%	18,5%	6,6%	2,64	1,219
Ukoliko netko ima uspjeha u kockanju to je dokaz da posjeduje znanja i vještine potrebne za kockanje.	31,4%	16,4%	23,7%	20,0%	8,6%	2,58	1,336
Vještine određuju koliko će kockar biti uspješan.	30,9%	19,8%	27,9%	16,0%	5,5%	2,45	1,232
ILUZIJA KONTROLE - VJEŠTINE I ZNANJA UKUPNO						2,78	0,928

Legenda: 1 – uopće se ne slažem; 2 – uglavnom se ne slažem; 3 – niti se ne slažem, niti se slažem; 4 – uglavnom se slažem; 5 – u potpunosti se slažem; M = aritmetička sredina (prosječni rezultat); SD = standardna devijacija (raspršenje rezultata oko prosjeka)

Prosječni rezultat na dimenziji praznovjerje/netočno poimanje vjerojatnosti ($M=1,80$; $SD=0,650$) ukazuje na to da adolescenti u glavnim urbanim središtima Hrvatske uglavnom nemaju izražene kognitivne distorzije opisane ovom dimenzijom. Prosječni rezultati na pojedinim tvrdnjama, kao što se vidi iz Tablice 8., kreću se između odgovora „u potpunosti se ne slažem“ i „uglavnom se ne slažem“. Međutim, postoji određen postotak adolescenata koji se ipak slažu s gore navedenim tvrdnjama. Tako njih 15% smatra da osoba može osjetiti kada će imati sreće u kockanju. Nešto manje od 10% adolescenata također smatra kako neke aktivnosti (npr. rituali i sl.) povećavaju vjerojatnost dobitka pri kockanju; kako je veća je vjerojatnost da će osoba pobijediti u kockanju ako koristi svoje sretne brojeve; da usmjeravanje misli na dobitak povećava njegovu vjerojatnost; te, naposljetku, da ukoliko osoba u kockanju ima seriju dobitaka, da je vrlo vjerojatno da će se dobiti i nastaviti.

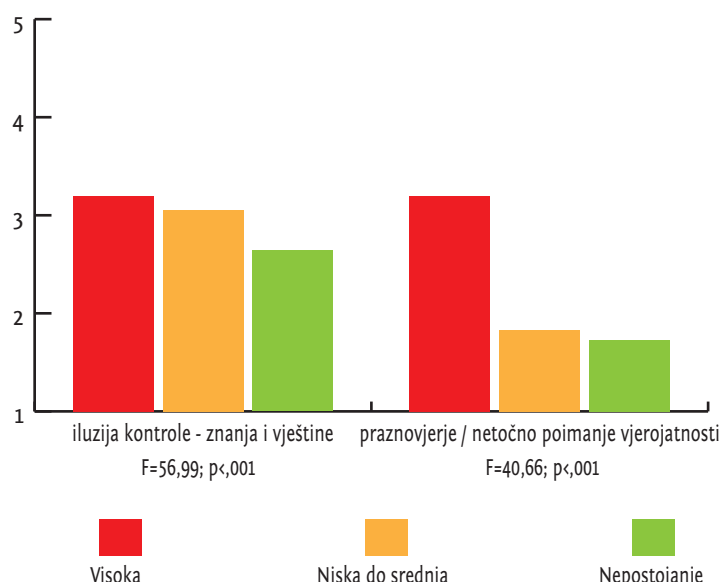
Dobiveni nalazi relativno su optimistični i očekivani. Kada pogledamo rezultate za sve adolescente nismo niti očekivali da će svi pokazati načine razmišljanja koji su se pokazali povezani s problematičnim i rizičnim kockanjem. Međutim, u skladu s inozemnim istraživanjima, očekivali smo da će ovi načini razmišljanja ipak biti izraženiji kod adolescenata koji su već razvili određene probleme vezane uz kockanje. Zbog toga smo provjerili postoji li značajna razlika u izraženosti pojedinih dimenzija kognitivnih distorzija između adolescenata koji nemaju problema vezanih uz kockanje (**zeleno svjetlo**), koji imaju nisko do srednje izražene probleme vezane uz kockanje (**žuto svjetlo**) i onih koji već imaju jako ozbiljne probleme s kockanjem (**crveno svjetlo**).

TABLICA 8. POSTOCI ODGOVORA TE PROSJEČNI REZULTATI I RASPRŠENJA ZA ČESTICE DIMENZIJE KOGNITIVNIH DISTORZIJA PRAZNOVJERJE/NETOČNO POIMANJE VJEROJATNOSTI (N=1952)

	Postotak (%) adolescenata					M	SD
	1	2	3	4	5		
Osoba može osjetiti kada će imati sreće u kockanju.	40,8%	20,3%	23,1%	12,0%	3,9%	2,18	1,197
Ukoliko osoba u kockanju ima seriju dobitaka, vrlo je vjerojatno da će se dobiti i nastaviti.	46,8%	23,6%	20,8%	5,7%	3,1%	1,95	1,088
Veća je vjerojatnost da će osoba pobijediti u kockanju ako koristi svoje sretne brojeve.	54,1%	19,5%	19,5%	5,3%	1,7%	1,81	1,031
Usmjeravanje misli na dobitak povećava njegovu vjerojatnost.	56,5%	18,1%	17,5%	5,1%	2,7%	1,79	1,069
Neke aktivnosti (npr. rituali i sl.) povećavaju vjerojatnost dobitka pri kockanju.	58,5%	15,5%	17,0%	7,0%	2,0%	1,79	1,081
Ako osoba duže vrijeme gubi u kockanju, veća je vjerojatnost da će uskoro početi dobivati.	56,5%	19,3%	18,2%	4,1%	1,9%	1,76	1,012
Iako osoba u kockanju ima seriju gubitaka, osvojiti će nazad svoj novac ako dovoljno dugo igra.	58,0%	19,3%	17,6%	3,3%	1,8%	1,72	0,985
Tko nema sreće u ljubavi, imat će u kocki.	69,6%	10,3%	11,7%	3,4%	5,0%	1,64	1,126
Sretni predmeti (npr. nošenje određenog komada osjeće, privjeska i sl.) povećavaju vjerojatnost dobitka pri kockanju.	68,1%	14,4%	11,5%	4,2%	1,9%	1,57	0,975
PRAZNOVJERJE / NETOČNO POIMANJE VJEROJATNOSTI, UKUPNO						1,80	0,650

Legenda: 1 – uopće se ne slažem; 2 – uglavnom se ne slažem; 3 – niti se ne slažem, niti se slažem; 4 – uglavnom se slažem; 5 – u potpunosti se slažem; M = aritmetička sredina (prosječni rezultat); SD = standardna devijacija (raspršenje rezultata oko prosjeka)

Kao što se vidi na Slici 8. potvrdili smo svoja očekivanja. Adolescenti koji imaju jako izražene probleme s kockanjem („**crveno svjetlo**”) pokazuju i izraženije načine razmišljanja na obje dimenzije. Post-hoc analize pokazuju kako se na dimenziji iluzija kontrole – znanja i vještine razlikuju adolescenti iz kategorije „**zelenog svjetla**” od adolescenata iz druge dvije kategorije među kojima nema razlike. To znači da oni koji su već razvili neke, makar i male, probleme povezane sa svojim kockanjem više vjeruju u to da je ishode kockanja moguće predvidjeti te da oni sami mogu utjecati na ishod kockanja poglavito zbog toga što temeljem svojih znanja i vještina imaju dobar sistem igre. Što se tiče druge dimenzije, praznovjerje/netočno poimanje vjerojatnosti, post-hoc analize pokazuju kako se sve tri skupine adolescenata međusobno značajno razlikuju. Drugim riječima, što netko ima izraženije probleme vezane uz kockanje više će vjerovati kako je nakon serije dobitaka velika vjerojatnost da se ti dobitci nastave, da usmjeravanje misli na dobitak povećava njegovu vjerojatnost te da određeni rituali, sretni brojevi i slično povećavaju vjerojatnost dobitka u kockarskim aktivnostima.

SLIKA 8. GRAFIČKI PRIKAZ RAZLIKA U IZRAŽENOSTI POJEDINIH DIMENZIJA KOGNITIVNIH DISTORZIJA S OBZIROM NA KATEGORIJE RIZIČNOSTI KOCKANJA ADOLESCENATA

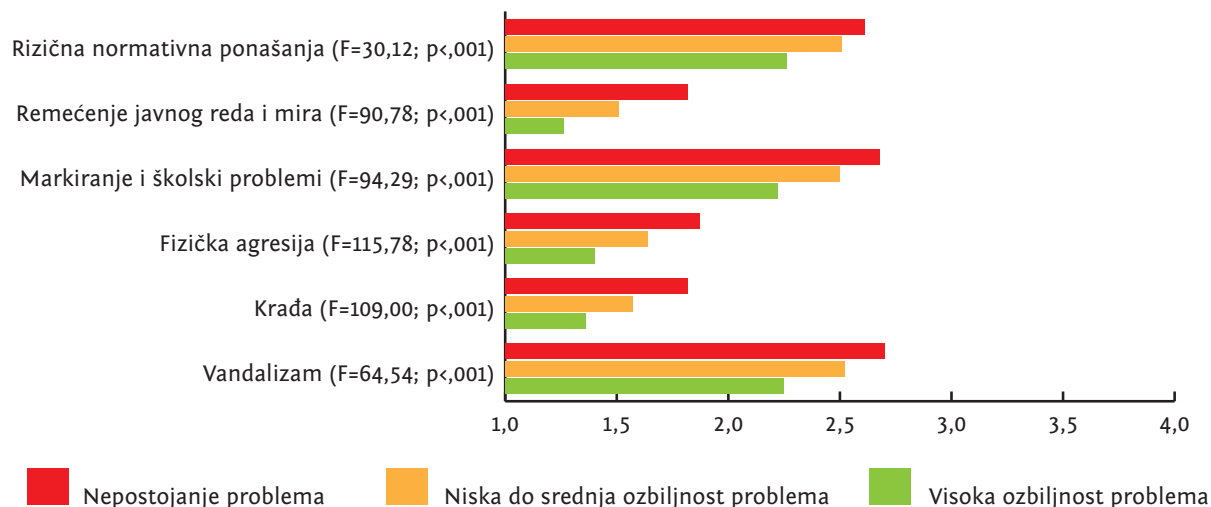
Treba naglasiti, da zbog korelacijske prirode ovih podataka, ne znamo jesu li ovakve kognitivne distorzije dovele do toga da adolescenti razviju probleme s kockanjem, ili su upravo zbog problema s kockanjem razvili ove kognitivne distorzije. Vjerojatno je da ova povezanost ide u oba ova smjera. Međutim, bez obzira na to što nismo utvrđivali uzročno-posljedični slijed, uspjeli smo utvrditi povezanost između izraženosti kognitivnih distorzija i postojanja problema s kockanjem. Ovi nalazi ukazuju na opravdanost osvještavanja štetnosti kognitivnih distorzija i poučavanje o tome kako prekinuti začarani krug distorziranog, nerealnog razmišljanja u preventivnim i tretmanskim programima usmjerenim prema adolescentima koji kockaju na rizičan i problematičan način.

3.5. RIZIČNO/DELINKVENTNO PONAŠANJE I KOCKANJE

Različiti oblici rizičnog ponašanja često su prisutni zajedno, u takozvanom komorbiditetu, što znači da postoje mladi koji manifestiraju istovremeno različita rizična ponašanja. Na primjer, mladi koji često konzumiraju neka sredstva ovisnosti, vrlo često imaju probleme u školi s markiranjem, ponašanjem i negativnim ocjenama, konzumiraju alkohol i cigarete te ponekad čine neka lakša kaznena djela. U ovom području interesiralo nas je postoji li povezanost različitih oblika rizičnog i delinkventnog ponašanja i ozbiljnosti problema vezanih uz kockanje adolescenata.

Provedenom analizom varijance željeli smo utvrditi postoje li razlike u učestalosti manifestiranja rizičnog i delinkventnog ponašanja mladih s obzirom na njihovu rizičnost vezanu uz kockanje. Razlike su dobivene na svih 7 kategorija rizičnog/delinkventnog ponašanja. Iz grafičkog prikaza (Slika 9.) jasno je

vidljivo kako se adolescenti koji imaju razvijene probleme vezane uz kockanje, značajno češće neprihvatljivo ponašaju i u širem društvenom kontekstu. Promatramo li vrijednosti F-omjera koji nam govori o veličini tih razlika, uočavamo kako su kod fizičke agresije te imovinskih delikata te razlike najveće.

SLIKA 11. GRAFIČKI PRIKAZ RAZLIKA U UČESTALOSTI MANIFESTIRANJA RIZIČNOG/DELINKVENTNOG PONAŠANJA S OZBIROM NA RIZIČNOST PROBLEMA VEZANIH UZ KOCKANJE

Ova informacija također govori o mogućnostima da se kvalitetnim intervencijama zahvati više oblika rizičnog ponašanja, ali i kvalitetnijoj mogućnosti detekcije. Ukoliko znamo da adolescenti manifestiraju druga rizična/delinkventna ponašanja, znamo da je veća vjerojatnost i da se uključuju u aktivnosti kockanja/klađenja.

3.6. KOCKANJE ČLANOVA OBITELJI I BLISKIH PRIJATELJA

U poglavlju koje sadrži opis instrumentarija navedena su pitanja kojima smo prikupljali podatke o kockanju članova obitelji i bliskih prijatelja te percepciju adolescenata o tome znaju li njihovi roditelji da se povremeno upuštaju u kockanje. Osim informacija o tome upuštaju li se prijatelji i članovi obitelji sudionika i koliko često u aktivnosti kockanja, zanimalo nas je i postoji li razlika u kockanju prijatelja s obzirom na rizičnost vezanu za kockanje.

Budući da je kockanje mladima zakonom zabranjeno, zanimalo nas je znaju li roditelji adolescenata iz gradskih sredina da se oni ponekad upuštaju u kockarske aktivnosti. Sudionici su na pitanje odgovarali s „da“ ili „ne“. Rezultati pokazuju kako njih 32% navodi da roditelji znaju za njihovo povremeno kockanje. Vidljivo je da se radi o relativno velikom broju roditelja koji znaju za kockanje svojih adolescenata. Pri interpretaciji podatka u obzir treba uzeti i činjenicu da to što roditelji znaju za njihove kockarske (za veliku većinu njih istovremeno i ilegalne) aktivnosti u očima se adolescenata može protumačiti kao odobravanje njihovog kockanja, a sve to posljedično može imati utjecaj i na angažiranje i ustrajanje u kockarskim aktivnostima.

A. KOCKANJE ČLANOVA OBITELJI

Sudionike smo pitali i igra li netko od članova njihove obitelji barem jednom mjesečno ili češće neku od navedenih igara na sreću (vidi Tablicu 9.). Od svih navedenih igara na sreću najviše očeva igra loto (32,6%), zatim sportsku kladionicu (22,8%) te srečke (16,5%). Igre koje u obiteljima najviše igraju majke jesu loto (29,5%) i srečke (19,4%). Ukoliko braća i sestre igraju neku od igara na sreću, najčešće je to sportska kladionica (27,4%), dok manje, ali podjednako, igraju srečke (11,7%), loto (10,9%), igre na automatima (9,9%) i kockaju na internetu (8,8%). Ono što se može uočiti pregledom tablice je da su sportske kladionice pretežito prisutne kao oblik igre na sreću kod očeva, dok su majke uglavnom zainteresirane za loto i srečke što potvrđuje tezu o sportskim kladionicama kao kockarskoj aktivnosti kojoj su u dale-

ko većoj mjeri skloni muškarci. Isto tako, vidljivo je da je kod braće i/ili sestara zastupljenost pojedinih igara na sreću nešto drukčija pa je tako na prvom mjestu sportska kladionica kao najčešća kockarska aktivnost, dok su loto i srečke manje zastupljene nego kod očeva i majki. Kod braće i/ili sestara vrlo blizu rezultatima za loto i srečke su rezultati igara na automatima i kockanja na internetu što je, čini se, oblik kockarskih aktivnosti bliži mlađim osobama. Isto tako, igranje ruleta u casinu je prisutnije kao oblik kockarske aktivnosti kod mlađih članova obitelji, dakle, braće i/ili sestara (4,1%), nego kod očeva (1,5%) i majki (0,4%). Iz podataka slijedi da su loto i srečke interesantnije igre odraslim članovima obitelji, dok su mlađima interesantnije igre na sreću koje su povezane s većim rizicima za pojavu problema s kockanjem. Iznimka je kladenje u sportskim kladionicama koje je podjednako zanimljivo očevima i braći/sestrama, ali je još uvijek vrsta igre na sreću koja vodi ozbiljnijim psihosocijalnim posljedicama kockanja.

TABLICA 9. KOCKANJE ČLANOVA OBITELJI JEDNOM MJESEČNO ILI ČEŠĆE (APSOLUTNE I RELATIVNE FREKVENCije ODGOVORA SUDIONIKA)

	Otac		Majka		Brat ili sestra	
	Ne	Da	Ne	Da	Ne	Da
1. Sportske kladionice	1462 (77,2%)	431 (22,8%)	1871 (98,4%)	31 (1,6%)	1267 (72,6%)	478 (27,4%)
2. Igre na automatima	1830 (97,0%)	56 (3,0%)	1888 (99,4%)	11 (0,6%)	1555 (90,1%)	170 (9,9%)
3. Rulet u casinu	1858 (98,5%)	29 (1,5%)	1886 (99,6%)	7 (0,4%)	1654 (95,9%)	70 (4,1%)
4. Internet kockanje	1832 (97,2%)	53 (2,8%)	1878 (99,2%)	15 (0,8%)	1570 (91,2%)	152 (8,8%)
5. Loto	1269 (67,4%)	615 (32,6%)	1348 (70,5%)	565 (29,5%)	1538 (89,1%)	189 (10,9%)
6. Srečke	1565 (83,5%)	310 (16,5%)	1533 (78,5%)	369 (19,4%)	1522 (88,3%)	201 (11,7%)

Iz predstavljenih podataka mogao se dobiti uvid u kockarske aktivnosti članova obitelji, a sljedeća tablica sadrži podatke o tome igraju li adolescenti igre na sreću zajedno sa svojim roditeljima.

TABLICA 10. IGRANJE IGARA NA SREĆU ZAJEDNO S RODITELJIMA (APSOLUTNE I RELATIVNE FREKVENCije ODGOVORA SUDIONIKA)

	Ne	Da
1. Sportske kladionice	1580 (82,2%)	341 (17,8%)
2. Igre na automatima	1874 (97,7%)	45 (2,3%)
3. Rulet u casinu	1904 (99,1%)	17 (0,9%)
4. Internet kockanje	1874 (97,6%)	47 (2,4%)
5. Loto	1408 (73,2%)	516 (26,8%)
6. Srečke	1501 (78,1%)	421 (21,9%)

Pregledom Tablice 10. može se zaključiti da adolescenti neke igre na sreću igraju zajedno s roditeljima u većoj mjeri, a to su loto (26,8%), srečke (21,9%) i sportska kladionica (17,8%). Ostale igre na sreću igraju u daleko manjem obimu zajedno s roditeljima. Da na internetu kocka s roditeljima izjavilo je 2,4% sudionika, njih 2,3% zajedno s roditeljima igra igre na automatima, a 0,9% ih zajedno s roditeljima igra rulet u casinu.

B. KOCKANJE BLISKIH PRIJATELJA

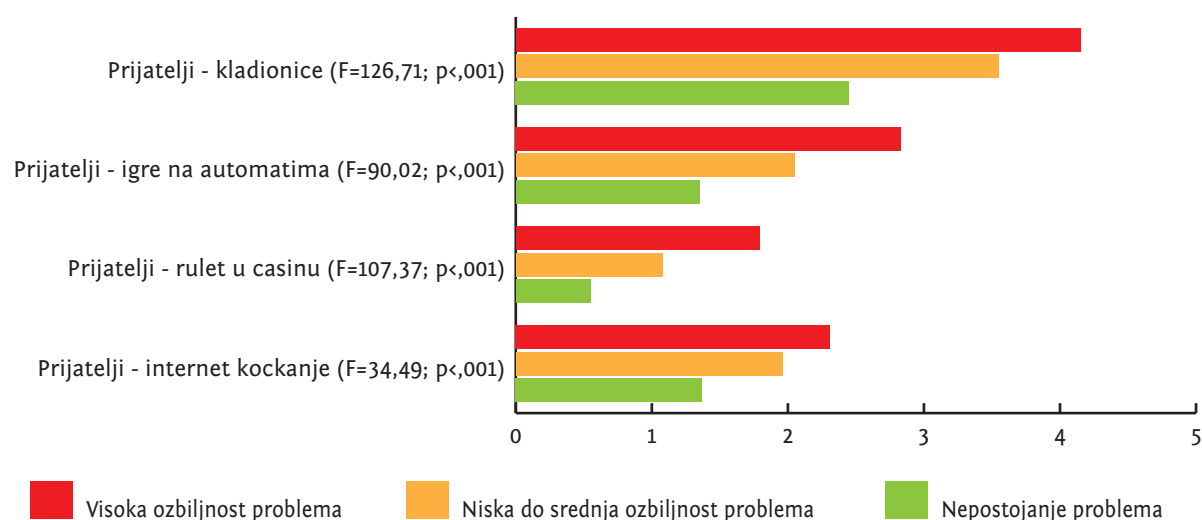
Kockarske aktivnosti bliskih prijatelja istraživali smo tako što smo sudionike istraživanja zamolili da se prisjete četiri svoja najbliža prijatelja/ice te da odgovore što misle koliko često se barem jedan/na od njih upušta u navedene kockarske aktivnosti (vidi tablicu 11).

TABLICA 11. UČESTALOST KOCKANJA BLISKIH PRIJATELJA/ICA (APSOLUTNE I RELATIVNE FREKVENCIJE ODGOVORA SUDIONIKA)

	Svako- dnevno	Nekoliko puta tjedno	Otprilike jednom tjedno	Otprilike jednom mesečno	Jednom godišnje ili manje	Nikada
1. Sportske kladionice	457 (23,8%)	480 (24,9%)	260 (13,5%)	188 (9,8%)	121 (6,3%)	418 (21,7%)
2. Igre na automatima	167 (8,7%)	250 (13,0%)	197 (10,2%)	244 (12,7%)	270 (14,0%)	794 (41,3)
3. Rulet u casinu	64 (3,3%)	78 (4,1%)	87 (4,5%)	182 (9,5%)	265 (13,8%)	1243 (64,8%)
4. Internet kockanje	234 (12,2%)	198 (10,3%)	173 (9,0%)	181 (9,4%)	205 (10,7%)	929 (48,4%)

Iz prikazanih podataka moguće je vidjeti kako adolescenti, osim što i sami kockaju, imaju i bliske prijatelje koji se upuštaju u kockarske aktivnosti u različitom intenzitetu. Druženje s vršnjacima koji se upuštaju u rizična ponašanja, što kockanje zasigurno jest, često se ističe kao važan rizični čimbenik za uključivanje adolescenata u rizična ponašanja i govore o većoj vjerojatnosti pojave problema u ponašanju kod adolescenata. U ovom pitanju sadržane su igre na sreću koje se smatraju rizičnijima za pojavu problema s kockanjem što je važna činjenica koju valja uzeti u obzir pri interpretaciji rezultata.

Bliski prijatelji/ce sudionika našeg istraživanja najčešće se upuštaju u kockanje u sportskim kladionicama, a čak 23,8% adolescenata ima barem jednog bliskog prijatelja/icu koji to radi svakodnevno. Njih još 24,9% izjavljuje kako barem jedan njihov prijatelj/ica kocka u sportskim kladionicama nekoliko puta tjedno što znači da njih ukupno 48,5% ima barem jednog prijatelja/icu koji/koja kocka u sportskoj kladionici svakodnevno ili nekoliko puta tjedno. Igre na automatima svakodnevno ili nekoliko puta tjedno igra barem jedan bliski prijatelj/ica kod 21,7% sudionika, a njih 24,5% ima barem jednog prijatelja/icu koji svakodnevno ili nekoliko puta tjedno kocka na internetu. Najmanji, iako nemali, broj adolescenata (7,4%) izjavljuje da barem jedan njihov prijatelj/ica svakodnevno ili nekoliko puta tjedno igra rulet u casinu.

SLIKA 10. GRAFIČKI PRIKAZ RAZLIKA U UČESTALOSTI KOCKANJA BLISKIH PRIJATELJA/ICA S OBZIROM NA RIZIČNOST PROBLEMA VEZANIH UZ KOCKANJE

Osim učestalosti kockanja bliskih prijatelja, zanimalo nas je i postoje li razlike u učestalosti kockanja različitih igara na sreću bliskih prijatelja s obzirom na rizičnost problema vezanih uz kockanje. Rezultati analize varijance pokazuju da postoje razlike u sve 4 skupine igara na sreću koje prijatelji kockaju (sportske kladionice, igre na automatima, rulet u casinu, internet kockanje). Iz grafičkog prikaza (Slika 10.) vidljivo je kako mladi koji imaju ozbiljnije probleme vezane uz kockanje, imaju i prijatelje koji češće kockaju promatrane igre na sreću. Pogled na vrijednosti F-omjera govori o veličini tih razlika te se može primijetiti kako su u slučaju prijatelja koji se klade u sportskim kladionicama i igraju rulet u casinu te razlike najveće.

Adolescenti koju su izjavili da kockaju odgovarali su i na pitanje o načinu na koji češće kockaju - sami ili u društvu. Taj podatak nam je posebno značajan ukoliko postoje razlike s obzirom na rizičnost problema vezanih za kockanje. Provedena analiza varijance pokazala je da nema razlika u obrascu kockanja („sam“ ili „u društvu“) s obzirom na rizičnost problema vezanih uz kockanje ($F=2,81$; $p>,050$). To znači da podjednako sami i u društvu kockaju adolescenti iz sve tri kategorije rizičnosti problema vezanih uz kockanje (nepostojanje problema, niska do srednja ozbiljnost problema, visoka ozbiljnost problema).

Podaci o kockanju bliskih prijatelja/ica i članova obitelji govore o prisutnosti pojave u užem okruženju adolescenata, ali i o percepciji društva o kockanju kao društveno prihvatljivom ponašanju. Takva percepcija kockanja može djelovati kao rizični čimbenik za upuštanje u kockarske aktivnosti u adolescent-skoj dobi i održavanje tog ponašanja kasnije u životu. Stoga je preventivna ulaganja potrebno postaviti sveobuhvatno te ih usmjeriti kako na same adolescente tako i na uže i šire okruženje u kojem mladi odrastaju.

3. 7. LIČNOST I RIZIČNOST KOCKANJA

Kao što je navedeno u ciljevima ovog istraživanja, zanimalo nas je i postoje li neke osobine ličnosti odnosno individualne razlike u ličnosti i stilovima doživljavanja koje su povezane s većom rizičnošću za razvoj ozbiljnijih problema s kockanjem kod adolescenata. Ličnost smo ispitali putem pet velikih dimenzija (1. *ekstroverzija*, 2. *ugodnost*, 3. *savjesnost*, 4. *emocionalna stabilnost [neuroticizam]*, 5. *intelekt*) koje dobro opisuju cijelu ličnost pojedinca. Ekstrovertirani pojedinci druželjubivi su, otvoreni, aktivni, usmjereni na traženje uzbuđenja, te vole provoditi vrijeme s drugim ljudima. Ugodnost je povezana sa suosjećajnošću, željom za suradnjom s drugim ljudima te izbjegavanjem sukoba. Savjesni pojedinci dobro su organizirani, pouzdani, te su im važniji konkretni planovi od impulzivnih, sada i ovdje, odluka. Neuroticizam, kojem je emocionalna stabilnost suprotan pol, vezan je uz sklonost doživljavanja negativnih emocija poput tjeskobe, ljutnje i slično. Radi se o osjetljivim i vrlo emocionalnim osobama. Dimenzija intelekta povezana je s kreativnošću, maštovitošću, sklonosti promišljanju i intelektualnim izazovima.

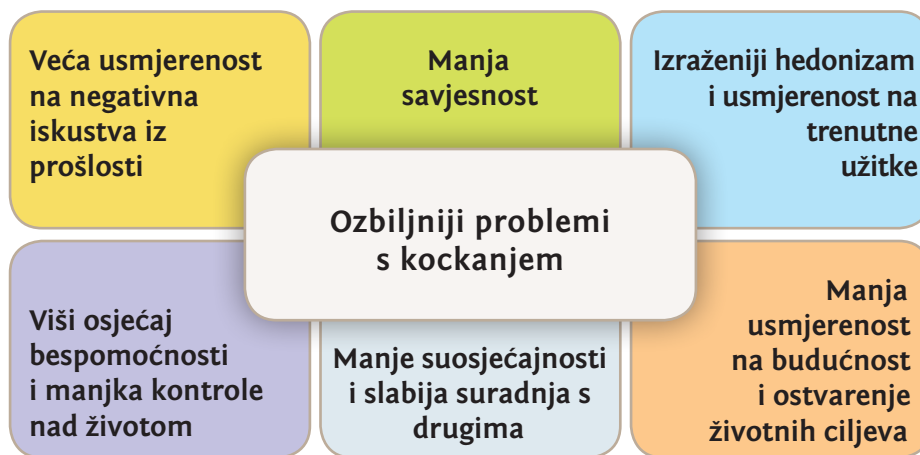
Općenito možemo reći kako su adolescenti koji već imaju ozbiljne probleme vezane uz kockanje manje savjesni ($F=3,149$; $p<,05$) i manje ugodni ($F=18,261$; $p<,001$) od onih koji nemaju problema s kockanjem. Čini se kako su adolescenti koji zbog svojeg kockanja već imaju ozbiljne probleme manje savjesni (odnosno neodgovorniji), manje skloni suradnji, te imaju poteškoća uzimati u obzir tuđe potrebe odnosno skloni su na prvo mjesto stavljati svoje potrebe. Adolescenti koji imaju tek nisko do srednje ozbiljne psihosocijalne posljedice kockanja nešto su više ekstrovertirani od onih bez takvih problema ($F=5,372$; $p<,01$), što ne čudi s obzirom da je sklonost traženju uzbuđenja dio ekstrovertiranosti kao dimenzije ličnosti. Također, mladi s nisko do srednje izraženim problemima manje su emocionalno stabilni odnosno više neurotični od mladih bez problema ($F=3,317$; $p<,05$) što je u skladu s istraživanjima koja pokazuju kako su rizični i problematični kockari skloniji anksioznosti, depresiji i drugim tegobama povezanim s manjom emocionalnom stabilnošću. Iznenadjujuće je međutim što nema razlike u neuroticizmu među onima bez problema i onih koji su već u ozbiljnoj „**crvenoj**“ kategoriji.

Općenito, čini se da opće dimenzije ličnosti ne igraju toliko važnu ulogu u rizičnosti kockanja, već su bitnije neke osobine ličnosti poput impulzivnosti i neodgovornosti koje su, kao što smo već utvrdili u pilot

istraživanju (Ricijaš, Dodig, Huić i Kranželić, 2011), dio psihopatskih obilježja ličnosti općenito povezanih s rizičnim i delikventnim ponašanjem mladih. Buduća istraživanja morat će se detaljnije pozabaviti pitanjem uloge osobina i dimenzija ličnosti i rizičnosti kockanja adolescenata.

Osim toga, željeli smo provjeriti razlikuju li se kategorije rizičnosti adolescenata kockara u izraženosti vremenskih perspektiva kao specifičnih kognitivnih stilova. Vremenska perspektiva odnosi se na to jesmo li prilikom doživljavanja sebe, svijeta i međuljudskih odnosa više usmjereni na prošlost, sadašnjost ili budućnost. Sastoji se od pet dimenzija. *Prošlost - negativnu* opisuje pesimističan stav prema prošlosti koji je dodatno povezan s manjom emocionalnom stabilnošću, anksioznosti i depresijom. *Prošlost - pozitivna* karakterizirana je sentimentalnim, zdravim osjećajem prema prošlosti. *Sadašnjost - hedonistička* reprezentira bezbrižan stav prema životu u kojem treba uživati tu i sada. Riječ je o impulzivnom osobama, željnima stalnog uzbuđenja te usmjerenima na trenutne užitke i sklonima riziku. *Sadašnjost - fatalistička* predstavlja bespomoćan stav prema životu i budućnosti. Ove osobe vjeruju kako sreća ima važnu ulogu u životu, te kako nemaju puno kontrole nad vlastitim životom. Pojedinci usmjereni na *budućnost* skloni su planiranju, te odgađaju trenutna zadovoljstva kako bi u budućnosti stigli do željenog cilja i zaslužene nagrade.

U našem uzorku, s većom rizičnosti kockanja adolescenata pokazale su se povezane dimenzije prošlost negativna ($F=6,101$; $p<,01$), sadašnjost hedonistička ($F=4,445$; $p<,05$), sadašnjost fatalistička ($F=8,070$; $p<,001$) te manje izražena dimenzija budućnosti ($F=6,383$; $p<,01$). Čini se kako su sa psihosocijalnim posljedicama kockanja više povezane prošlost negativna i sadašnjost fatalistička kao dvije neadaptivne dimenzije vremenske perspektive koje su se i u drugim istraživanjima pokazale povezanima s manje stabilnim mentalnim zdravljem i s više rizičnog ponašanja. Dodatno, sukladno našim očekivanjima, pojedinci koji su razvili već ozbiljne probleme s kockanjem imaju više izraženu vremensku orijentiranost na hedonističko uživanje u sadašnjosti, odnosno manje su orijentirani na budućnost. Treba spomenuti kako na vremensku perspektivu pojedinca možemo utjecati. Postoje vrlo uspješni pokušaji podučavanja pojedinaca adaptivnijim kognitivnim stilovima vezanima uz vrijeme što otvara prostor za sadržaj preventivnih i tretmanskih intervencija.

SLIKA 11. LIČNOST I KOCKANJE

4. ZAKLJUČAK

Ciljeve ovog istraživanja moguće je podijeliti u dvije veće skupine. Prva je stjecanje uvida u prevalenciju kockanja adolescenata u urbanim sredinama Republike Hrvatske, odnosno njihove navike kockanja, te utvrđivanje udjela adolescenata koji su u riziku razviti, ili su već razvili, neke probleme s kockanjem. Drugi opći cilj vezan je uz stjecanje uvida u neka psihosocijalna obilježja adolescenata koji su razvili probleme s kockanjem, s naglaskom na one čiji su problemi ozbiljni.

Jednoznačno možemo zaključiti kako su aktivnosti kockanja (u najširem smislu te riječi) adolescentima dostupne – gotovo 83% srednjoškolaca u našem uzorku je barem jedanput u životu kockalo. Oko polovine adolescenata je, barem jednom u životu, probalo igrati jednokratne srećke i kladiti se u sportskim kladionicama. Zanimljivo je i kako polovina adolescenata već ima iskustva u internet kockanju, iako bez novčanog uloga, što može biti potencijalno „opasan“ ulaz u rizičnije kockarske aktivnosti. Nije zanemariv niti udio srednjoškolaca, njih čak trećina, koji su kod priređivača igrali loto, TV Bingo i igre na automatima odnosno udio onih (također trećina) koji su međusobno kartali za novac te igrali biljar i/ili fliper za novac. Različite vrste igara na sreću koje se igraju u casinu, klađenje na rezultate izbora te internet kockanje za novac probalo je manje od 10% adolescenata. Međutim, iako je ovaj postotak relativno mali, od onih koji su barem jednom u životu igrali kartaške igre u casinu, njih petina to čini svakodnevno i nekoliko puta tjedno, dok se preko interneta za novac svakodnevno odnosno nekoliko puta tjedno kocka čak 35% mladih. Sportske kladionice također su među prve tri igre koje adolescenti najčešće igraju (njih skoro trećina se na sportske rezultate kladi svakodnevno i/ili nekoliko puta tjedno). Dosadašnje spoznaje iz inozemnih istraživanja govore nam o tome kako nisu sve igre na sreću jednako rizične za razvoj problema s kockanjem, te smo utvrdili da muški sudionici češće igraju one igre koje su rizičnije (npr. sportska kladionica, automati, rulet, kartanje za novac, klađenje na virtualne utrke i sl.), te da ih češće igraju učenici strukovnih škola.

S obzirom na to u kojoj mjeri adolescenti osjećaju nepovoljne psihosocijalne posljedice svojih kockarskih aktivnosti podijelili smo ih u tri kategorije rizičnosti: (1) nepostojanje problema vezanih uz kockanje; (2) niska do srednja ozbiljnost problema; (3) visoka ozbiljnost problema vezanih uz kockanje. Postoci o udjelu adolescenata u svakoj od ovih triju kategorija alarmantni su i zabrinjavajući. Čak 12% adolescenata već pokazuje ozbiljne posljedice i probleme vezane uz kockanje. Kada tome dodamo 17% adolescenata iz srednje kategorije ozbiljnosti problema, dobijemo oko 30% adolescenata iz ukupnog uzorka koji pokazuju barem nisku ozbiljnost problema vezanih uz kockanje. Promatramo li samo muške sudionike, taj postotak je još i veći (njih 51%). Visokih 23,8% mladića postiže rezultate koji opisuju visoku ozbiljnost problema vezanih uz kockanje. Razlike u udjelu adolescenata u odnosu na njihovu rizičnost postoje i s obzirom na grad i s obzirom na vrstu škole. Radi se mladima koji češće pohađaju strukovne škole, a zanimljiv je podatak kako ih najviše ima u Osijeku, a najmanje u Rijeci, dok u Zagrebu i Splitu udio tih adolescenata ne odudara od prosjeka cijelog uzorka. Dodatno je zabrinjavajuće što je prosječna dob adolescenata u sve tri kategorije rizičnosti kockanja ista. S obzirom da je potrebno vrijeme da se razviju određeni problemi vezani uz kockanje postavlja se pitanje u kojoj dobi adolescenti uopće započinju s kockarskim aktivnostima.

Svjesni utjecaja okoline i važnosti okolinskih čimbenika u manifestiranju rizičnih ponašanja, pitali smo naše sudionike i o kockanju njihovih članova obitelji te prijatelja. Igranje lota (oko 30%) i jednokratnih srećki (oko 20%) karakteristično je za očeve i majke podjednako, dok očevi prema informacijama adolescenata znatno češće igraju sportske kladionice (oko 23%) što i jest aktivnost karakteristična više za muški spol. Ove igre na sreću adolescenti u nešto većoj mjeri igraju zajedno s roditeljima, te stoga ne čudi podatak da trećina adolescenata navodi kako njihovi roditelji znaju da povremeno kockaju. Rezultati pokazuju kako polovina mladih ima barem jednog bliskog prijatelja/icu koji svakodnevno ili nekoliko puta tjedno kocka u sportskim kladionicama, dok njih četvrtina ima bliskog prijatelja/icu koji svakodnevno/nekoliko puta tjedno igra na automatima i kocka na internetu.

Adolescenti koji imaju visoku ozbiljnost problema vezanih uz kockanje („**crveno svjetlo**“) očekivano se češće i intenzivnije kockaju te se u većoj mjeri druže s vršnjacima koji također kockaju. Osim toga, manifestiraju i neke druge oblike rizičnog i delinkventnog ponašanja, pri čemu je potrebno kao najznačajnije istaknuti agresivno (nasilno) ponašanje i imovinske delikte. Njihova motivacija za kockanjem također se razlikuje od motivacije drugih adolescenata, te ukazuje na „opasnije“ motive uključivanja u ovakve aktivnosti. Oni prvenstveno kockaju kako bi zaradili novac, zatim radi zabave i uzbuđenja, međutim vrlo visoko rangiraju i želju da budu što bolji u kockanju. Iz ovakvog istraživačkog nacrtu ne možemo znati jesu li taj motiv razvili tijekom svoje „kockarske karijere“ ili je on bio pokretač, međutim sigurno se radi o motivu koji potiče na ustrajnost i doprinosi daljnjem razvoju i produbljivanju problema, s obzirom na prirodu i neizvjesnost ishoda svih igara na sreću. Njihov način razmišljanja o kockanju je također rizičniji. Oni u većoj mjeri imaju osjećaj da mogu kontrolirati ishod, te pokazuju veću sklonost praznovjernom razmišljanju i netočnom poimanju vjerojatnosti, što dodatno objašnjava vjerojatnost ustrajanja. Osobine ličnosti adolescenata koji ulaze u kategoriju „**crvenog svjetla**“ s obzirom na ozbiljnost problema uzrokovanih kockarskim aktivnostima pokazuju tendenciju prema više neodgovornosti, manjoj sklonosti suradnji kao i manjoj sklonosti uvažavanja tuđih potreba. Radi se o adolescentima koji općenito osjećaju kako nemaju puno kontrole nad vlastitim životom te su usmjereni na negativna iskustva iz prošlosti što ukazuje na nefunkcionalne obrasce razmišljanja o životu općenito. Osim toga, očekivano, adolescenti koji su razvili više problema s kockanjem istovremeno imaju veću tendenciju uživanja u sadašnjosti, te su manje usmjereni na budućnost i na dosezanje svojih životnih ciljeva.

Gledamo li na ovo istraživanje kao na procjenu potreba, odnosno prvi korak u planiranju preventivnih i tretmanskih intervencija usmjerenih mladima, tada zasigurno možemo ustvrditi kako potrebe za sustavnim i sveobuhvatnim pristupom prevenciji kockanja mladih postoje. Osim toga, rezultati nam pružaju informaciju i o ključnim specifičnim elementima koji bi svakako trebali biti sastavni dio preventivnih intervencija krojenih za populaciju hrvatskih adolescenata u gradskim sredinama. Mnogi autori (Nation i sur., 2003; Macdonald i Somerset, 2003 prema Ferentzy, Turner i Skinner, 2006) govore o sveobuhvatnom pristupu prevenciji kao imperativu preventivnih ulaganja. Naši nalazi pokazuju da osim što adolescenti sami kockaju, često imaju i prijatelje i članove obitelji koji kockaju (ponekad zajedno s njima), iz čega proizlazi kako preventivne intervencije trebaju biti osmišljene i implementirane kako za pojedince tako i za uže i šire okruženje adolescenata (vršnjake, obitelj, školu) i to na način da obuhvaćaju sve aspekte života pojedinca od fizičkog do psihosocijalnog zdravlja, te obrazovanja i odnosa koje ostvaruju u svojoj okolini. Osim toga, adolescenti koji kockaju češće imaju i iskrivljenu percepciju kockanja, mogućnosti dobitka, kontrole igara na sreću i slično. To govori u prilog raznolikim temama i sadržajima koji će se u budućim preventivnim programima naći, a što inozemna istraživanja potvrđuju kao jedini učinkovit pristup (Williams, West i Simpson, 2008).

Procjena rizičnosti kockanja iz ovog istraživanja govori o potrebi planiranja preventivnih intervencija na svim razinama prevencije – univerzalnoj (usmjerenoj prema svim adolescentima), selektivnoj (usmjerenoj adolescentima koji se upuštaju u kockarske aktivnosti, ali nemaju još izražene veće probleme vezane uz kockanje) te indiciranoj (usmjerenoj adolescentima koji pokazuju veću ozbiljnost problema vezanih uz kockanje). Istraživanja koja su se bavila evaluacijom učinkovitosti preventivnih programa pokazala su kako je sustavan pristup prevenciji na svim razinama dokazano učinkovit pristup prevenciji kockanja mladih (Macdonald i Somerset, 2003 prema Ferentzy, Turner i Skinner, 2006).

Rezultati ovog istraživanja vrijedan su korak u rasvjetljavanju rizičnih čimbenika, odnosno značajki pojedinca i njegove okoline koje su povezane s kockanjem adolescenata te usmjeravaju sadržaj potencijalnih preventivnih programa u nekoliko pravaca. Prije svega prema psihološkim fenomenima koji opisuju adolescente koji kockaju na rizičan i problematičan način, a zatim i prema socijalnim utjecajima (vršnjaci, društvo, mediji, obitelj i sl.) koji uvelike određuju percepciju kockanja i rizika koje kockanje za sobom često povlači. Istovremeno uz smanjenje rizičnih čimbenika programi bi trebali ciljati i na jačanje zaštitnih čimbenika kao što su socijalne i emocionalne vještine, vještine rješavanja problema, kritičko razmišljanje i slično. Pri planiranju i implementiranju preventivnih aktivnosti u obzir treba uzeti

i podatak o većoj angažiranosti muških adolescenata u kockarskim aktivnostima, posebno onim rizičnijima poput sportskih kladionica, automata i igara u casinu.

I na kraju, rezultati ovog istraživanja, osim što detaljno opisuju kockanje adolescenata u gradskim sredinama RH, mogu i trebaju biti upotrijebljeni za osmišljavanje, implementaciju i evaluaciju programa prevencije kockanja mladih koji će specifično odgovarati uvjetima gradskih sredina u Republici Hrvatskoj. Na taj način će i Hrvatska imati šansu pridružiti se redu zemalja koje sustavno ulažu u razvoj društveno odgovorne prakse temeljene na empirijskim dokazima i znanstvenim spoznajama (eng. evidence-based and science-based practice). Osim što programe prevencije kockanja ima najviše smisla implementirati u školsko okruženje jer su tamo najučinkovitiji, važno bi bilo pokrenuti i širu društvenu intervenciju koja bi za cilj imala utjecati na percepciju kockanja mladih u široj društvenoj javnosti, na zakonske norme i poštivanje istih kada je u pitanju kockanje maloljetnika te na poticanje društveno odgovornog priređivanja igara na sreću te kreiranja javnih politika u području pozitivnog razvoja mladih. Tek tada će svi segmenti društva ispuniti svoju etičku i profesionalnu odgovornost u smislu djelovanja za dobrobit mladih i društva u cjelini.

LITERATURA

- Ajduković, M. i Kolesarić, V. (2003) *Etički kodeks istraživanja s djecom*; Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske
- Atlanta, G.A., Dahlberg, L.L., Toal, S.B., Swahn, M. & Behrens, C.B. (2005). *Violence Related Attitudes, Behaviors, and Influences Among Youths: A Compendium of Assessment Tools*, 2nd edition. Centres for Disease Control nad Prevention, National Center for Injury Prevention and Control
- Dodig, D. & Ricijaš, N. (2011): Obilježja kockanja zagrebačkih adolescenata, *Ljetopis socijalnog rada*, 18, 1, 103-125
- Ferentzy, P., Turner, N.E. & Skinner, W. (2006). *The prevention of pathological gambling: An annotated bibliography*. Centre for Addiction and Mental Health, Toronto, Ontario, Canada.
- Goldberg, L. R. (1992). The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychological Assessment*, 4, p. 26-42
- Nation, M., Crusto, C., Wandersman, A., Kumpfer, K.L., Seybolt, D., Morrissey-Kane, E. & Dvino, K. (2003): Wath Works in Prevention: Principles of Effective Prevention Programs. *American Psychologist*, 58, 449-456
- Ricijaš, N., Dodig, D., Huić, A. & Kranželić, V. (2011). Kockanje zagrebačkih adolescenata – uloga psihopatskih obilježja ličnosti, rizičnog i delinkventnog ponašanja. *Knjiga sažetaka 20. Dana Ramira i Zorana Bujasa*, str. 160
- Tremblay, J., Stinchfield, R., Wiebe, J. & Wynne, H. (2010). *Canadian Adolescent Gambling Inventory- Phase III final Report*. Canadian Centre on substance Abuse and the International Consortium on Gambling Research
- Williams, R.J., West, B.L. & Simpson, R.I. (2008). *Prevention of problem gambling: A comprehensive Review of the Evidence*. Report prepared for the Ontario Problem Gambling Research Centre. Guelph, Ontario, Canada
- Zimbardo, P.G. & Boyd, J.N. (1999). Putting time in perspective: A valid, reliable individual differences metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, p. 1271-1288

